

**ВИСОКА ШКОЛА СТРУКОВНИХ СТУДИЈА ЗА ВАСПИТАЧЕ И
ПОСЛОВНЕ ИНФОРМАТИЧАРЕ - СИРМИЈУМ**

ЗАВРШНИ МАСТЕР РАД

**УЛОГА ВАСПИТАЧА У КРЕИРАЊУ
ПОДСТИЦАЈНЕ СРЕДИНЕ ЗА РАЗВИЈАЊЕ
РАНЕ ЈЕЗИЧКЕ ПИСМЕНОСТИ**

**Професор:
др Мирјана Николић, проф.**

**Студент:
Тијана Пајић**

Сремска Митровица, 2024.

**ВИСОКА ШКОЛА СТРУКОВНИХ СТУДИЈА ЗА ВАСПИТАЧЕ И
ПОСЛОВНЕ ИНФОРМАТИЧАРЕ - СИРМИЈУМ**

ЗАВРШНИ МАСТЕР РАД

ТЕМА

**УЛОГА ВАСПИТАЧА У КРЕИРАЊУ
ПОДСТИЦАЈНЕ СРЕДИНЕ ЗА РАЗВИЈАЊЕ
РАНЕ ЈЕЗИЧКЕ ПИСМЕНОСТИ**

ПРЕДМЕТ

ПРИПРЕМА ДЕЦЕ ЗА ОПИСМЕЊАВАЊЕ

**Професор:
др Мирјана Николић, проф.**

**Студент:
Тијана Пајић
бр.индекса 35/22М**

Сремска Митровица, 2024.

Сажетак: Подстицајна средина за учење је она средина у којој се дете осећа добродошло. То је место које му обезбеђује сигурност, чист и топао простор и простор који опремом, материјалима и садржином утиче на развој свих аспеката дететове личности. Васпитачи могу значајно утицати на развој језичких способности деце кроз стварање подстицајне физичке средине, а наведено се огледа у стварању литерарне просторне целине или библиотеке, обезбеђивању разноликог материјала као што су књиге, словарице, карте, плакати, речници и други лингвистички ресурси. Ови материјали могу бити доступни у различитим форматима (писано, визуелно, аудио) да би подржали различите типове учења. Улога васпитача се огледа и у стимулисању разноврзних језичких вештина, где могу креирати активности које стимулишу говор, слушање, читање и писање. Кроз ове активности и стратегије, васпитачи могу значајно утицати на развој језичких способности код деце кроз креирање подстицајне и богате физичке средине. Циљ истраживања које је спроведено је био да се истражи улога васпитача у стварању подстицајног физичког окружења за развијање ране језичке писмености. Популацију истраживања су чинили васпитачи запослени у Предшколској установи у „Бамби“, Лозница. Узорак је чинило 20 васпитача припремно-предшколских група. Резултати који су добијени путем истраживања указују на то да васпитачи редовно обогаћују литерарну просторну целину, уносећи сликовнице, књиге, енциклопедије, постере, као и разноврсна средства и материјале који подстичу развој ране писменост. Добијени резултати пружају увид у то да васпитачи у великој мери остварују сарадњу са колегама васпитачима, стручним сарадницима, као и представницима локалне заједнице у стварању окружења које је подстицајно за развој предвештина ране писмености, као и да у процес структурирања простора који ће бити подстицајан за развој предвештина ране писмености активно укључују и децу и родитеље. Добијени резултати истраживања су послужили за увођење промена у Предшколску установу кроз пројекат *Чаробна књига*, који пружа увид у улоге васпитача у стварању подстицајног окружења за усвајање језичке писмености.

Кључне речи: *физичко окружење, литерарна просторна целина, језичка писменост, васпитач, дете*

САДРЖАЈ

УВОД.....	1
ТЕОРИЈСКИ ДЕО	3
1. Педагози реформне педагогије и њихово схватање физичке средине као подстицајног окружења	3
2. Учење деце и подстицајно физичко окружење	6
3. Развој језичке писмености деце предшколског узраста	9
4. Окружење које је подстицајно за усвајање ране језичке писмености.....	12
5. Улога васпитача у стварању подстицајне средине за развој ране језичке писмености	14
6. МЕТОДОЛОШКИ ДЕО.....	18
6.1. Предмет и проблем истраживања	18
6.2. Циљ истраживања.....	18
6.3. Задаци истраживања.....	18
6.4. Хипотезе истраживања.....	19
6.5. Методе истраживања.....	19
6.6. Технике и инструмент истраживања	20
6.7. Популација и узорак истраживања	20
6.8. Организација и ток истраживања.....	20
6.9. Статистичка обрада података	20
7. Резултати истраживања	21
8. Дискусија	35
9. Креирање подстицајне средине за развој ране језичке писмености кроз приказ пројекта <i>Чаробна књига</i>	38
ЗАКЉУЧАК.....	54
ЛИТЕРАТУРА.....	56
ПРИЛОЗИ	58
Прилог бр. 1, <i>Упитник за васпитаче</i>	58
Прилог бр. 2, <i>Списак слика</i>	62
Прилог бр. 3, <i>Списак табела</i>	63
Прилог бр. 4, <i>Списак графикана</i>	64

УВОД

Боравком у средини која негује и развија богате и разноврсне односе, стицање искуства, која позива на истраживање и откривање деца добијају подстицај за развој и учење у свим областима. Кроз богате и различите облике интеракције дете добија подстицај за развој свих својих потенцијала.

Да би услови за развој детета били добри, они морају да подстичу самосталност деце у њиховим активностима у физичком и социјалном окружењу. Васпитач треба да обезбеди простора за самосталну дечју активност, а да при томе мотри на децу и када примети да је потребно помогне детету. Деца треба да имају слободу у одлучивању шта ће се радити, јер на тај начин развијају своју самосталност.

На предшколском узрасту, детету је потребна средина која ће у њему изазвати жељу за истраживањем, откривањем, експериментисањем, као и потребу за испробавањем различитих идеја и прикупљање информација. Средина организована на овај начин пружа детету могућност за посматрање, кретање, глуму, игру, визуелно изражавање, креирање, истраживање, грађење. На тај начин ће дете усвојити знања и стицати искуства о свету и то сопственом активношћу.

Структуру овог мастер рада чини неколико целина. У теоријском оквиру рада размотриће се, на основу проучавања релевантне стручне литературе, основне улоге васпитача у стварању средине која је подстицајна за развој језичке писмености. Улози васпитача у креирању подстицајне средине за развој ране језичке писмености приступићемо разматрајући термилошка одређења и чињенице од стране различитих аутора.

У теоријском делу рада представљена су схватања физичке средине као подстицајног окружења од стране педагога реформне педагогије. На основу доступне литературе објашњен је утицај подстицајног физичког окружења на учење деце. Даљом анализом релевантне литературе приказан је развој језичке писмености деце предшколског узраста, као и значај подстицајног окружења за усвајање ране језичке писмености. Између осталог, у теоријском делу рада је објашњена и улога васпитача у стварању подстицајне средине за развој ране језичке писмености.

У методолошком приступу истраживању дефинисани су: предмет и проблем истраживања, основни појмови важни за разумевање и тумачење налаза емпиријског истраживања, указано је на циљ, задатке и хипотезе истраживања. Описане су методе,

технике и инструменти истраживања, узорак истраживања, организација и ток истраживања, као и начини обраде података.

У завршном делу рада представљена су закључна разматрања и сумирани добијени резултати рада. Добијени резултати су послужили као подстицај за даља истраживања овог проблема и увођење промена у Предшколску установу кроз пројекат *Чаробна књига*, који пружа увид у улоге васпитача у стварању подстицајног окружења за усвајање језичке писмености.

На крају се налази прилог мастер рада. Прилог пружа увид у инструмент истраживања.

ТЕОРИЈСКИ ДЕО

1. Педагози реформне педагогије и њихово схватање физичке средине као подстицајног окружења

Структурирање просторних и материјалних услова за васпитање и образовање деце у предшколској установи, такође могу представљати и материјално опредељење филозофије установе, што је посебно видљиво у неким тзв. алтернативним васпитно-образовним педагошким концепцијама (Слуњски, 2006).

Стога, оправдање за све до сада изнете теоријске чињенице које се тичу утицаја просторног уређења вртића на развој детета могуће је наћи и у Ређо Емилија приступу. У овом приступу околина представља трећег васпитача. Околина је организована на такав начин да је отворена, и доступна за промене у складу са тренутним потребама деце. У таквом простору се одражавају свеукупне идеје и ставови актера заједнице у којој деца бораве (Грбић-Хрустић, 2013).

У Ређо концепцији се подстиче дечја интерпретација и схватање света који га окружује, те из тог разлога није неопходна спољашња мотивација детета на учење, нити дозвола одраслог за учење. Дете се посматра као особа која је способна за активно сарадничко изграђивање свог знања, те оно стиче искуства откривањем новог, што му причињава велику радост и утиче на самопоштовање и стварање позитивне слике о себи. Учење представља резултат интеракције детета и окружења, односно детета и предмета, материјала, људи и идеја (Ваљан-Вукић, 2012).

Значај и добробити подстицајног окружења истицали су и педагози покрета реформне педагогије, Марија Монтесори, Рудолф Штајнер и бројни други. Они су, препознали то, да стварањем подстицајног окружења, детету је омогућено да буде активно у процесу учења и одрастања. Марија Монтесори, на основу идеја Русоа и Песталоција које се тичале значаја природног развоја детета и његових урођених потенцијала, градила је полазишта своје педагогије (Грбић Хрустић, 2013).

Марија Монтесори је конципирала своје педагошке идеје узимајући у обзир свеобухватан поглед на дете. Марија Монтесори васпитање и образовање сагледава кроз пружање помоћи детету да се обликује у човека. Она је даље наглашавала однос између детета и његовог окружења, а акценат ставља на појам добро припремљеног окружења и могућности избора материјала који омогућавају задовољавање дечјих потреба и интереса. У реализацији васпитно-образовних циљева, по Монтесори

педагогији, припремљена околина има битну и кључну улогу. Примарно се односи на просторно и материјално окружење у Монтесори вртићима, које омогућава телесни, сазнајни и социјални развој (Ваљан-Вукић, 2012).

Марија Монтесори у свом раду са децом је полазила од тога да је свако дете способно да обликује само себе, те је у складу са тим обезбедила подстицајно окружење, које подразумева како дизајн простора и материјала, тако и слободу избора активности. То не значи да дете може да ради што хоће, него му се пружа могућност самосталног избора садржаја и активности које га воде ка независности. Марија Монтесори је детаљно пратила и посматрала децу у спонтаним активностима и на основу тога је осмислила посебан дидактички прибор израђен од природних материјала. Деца са поменутиим дидактичким материјалом су могла самостално да манипулишу, раде и стичу искуство. Такав материјал представља део припремљене околине и има своје одређено место у простору, а то су отворени ормари-полице које су видљиве, доступне и чисте (Исто, 2012).

Према Монтесори педагогији, средина подразумева образовне материјале и вежбе помоћу њих, као и васпитача који је припрема. Средина мора бити „хранљива“ за дете, што значи да је уређена тако да задовољи дететове потребе за самоизграђивање и да буде подстицајна за испољавање оних аспеката који се развијају у његовој личности. То даље говори о томе да средина у којој дете борави мора имати све што је детету потребно у позитивном смислу, што такође значи да све што омета развој детета, мора да се уклони из средине у којој дете борави. Средина у којој се дете креће, је по Марији Монтесори, таква средина која обезбеђује слободу испољавања сопствених потреба и карактеристика личности како би васпитач могао да их уочава и задовољава у право време и на прави начин (Каменов, 1990).

„Даље, средина треба да буде сређена и има одређену структуру како би дете могло да је интернализује, изграђујући сопствени ментални рад и интелигенцију. Оно на тај начин стиче поверење у своју средину и у своју способност за позитивну интеракцију с њоме“ (Исто, 1990: 111).

Средина која је уређена омогућава детету целисходну активност и дете се сналази у њој јер зна где може да пронађе материјал који му је потребан. Да би дете пронашло материјал који му је потребан, врши се груписање материјала према врсти интереса коју може да привуче, као и према нивоима тежине и сложености. Након што дете употреби материјал, враћа га на место одакле га је узело и где га може поново наћи.

Марија Монтесори такође полази од тога да у средини буде акценат на реалности и природности како би се дете ослобађало маштања и илузија, развило самодисциплину и било спремно и припремљено за испитивање и тачно процењивање света око себе. Из тог разлога, опрема просторија у којима бораве деца мора да буде таква да ствара услове за што ближи додир са стварношћу. На пример, пећ, фрижидер и телефон су прави, за пеглање се користи врела пегла, кува се храна која се после тога једе и сл. Такође, контакт са природом се омогућава и кроз бригу о биљкама и животињама, а деца су на располагању и разни експериментални прибори, микроскоп и слично, помоћу којих упознају законитости на којима се заснивају природне науке и уметности (Исто, 1990).

Такође, средина у којој се креће дете треба да буде лепа, а атмосфера која влада у средини треба да подстиче позитивне и спонтане облике понашања у односу на живот. Сви материјали са којима дете долази у контакт треба да буду квалитетни, доброг изгледа и лепо изложени. Боје треба да буду светле, ведре и хармонично распоређене, а да позива на учествовање.

„Васпитач прати интензитет концентрације и спонтано понављање акција које дете врши с материјалом, што му омогућава да прилагођава материјал у погледу квалитета и квантитета“ (Исто, 1990: 111).

Валдорфска педагогија Рудолфа Штајнера подразумева да се дете одгаја тако да само препозна и развије своје потенцијале, и у складу са тим буде способно да у новим животним ситуацијама користи главу, срце и руке за постизање и остваривање нових циљева. Штајнер сматра да је дете најпре осећајно биће и да утицаје своје околине удише, упија. Све што дете учи треба да буде целокупан доживљај њега самога и света који га окружује. Подстицајно окружење у педагогији Рудолфа Штајнера, између осталог, карактеристично је и по томе што су материјали за игру такви материјали који потичу из природе, у шта се могу сврстати дрво, вуна, свила и други, а активности у врту и бављење животињама, као и слободна игра одвијају се у подстицајно-мотивишућем спољашњем окружењу (Ваљан-Вукић, 2012).

2. Учење деце и подстицајно физичко окружење

Учење је процес који је свесно усмерен на прикупљање, разумевање и усвајање чињеница, појмова, закључака, ставова и генерализација о предметима, појавама и начинима поступања са њима, прерађеним, уопштеним и сређеним у системе знања. Учење представља услов и начин стицања и развоја знања, вештина, навика и способности потребних детету за живот, социјалне односе, као и свеобухватно образовање. Физичка, социјална средина и активности учења треба да су прилагођени индивидуи сваког детета (Каменов, 1988).

Бројни су аутори који истичу повезаност окружења и учења. На пример, Desforges говори о томе да је процес учења осетљив на окружење, док Brown сматра да је учење сложен процес који је подложен утицајима из окружења (Слуњски, 2006).

У вези са тим, неки аутори (Kinsler&Gamble, 2001; Cohen et al., 1996; Kyriacou, 2001, према Слуњски, 2006) сматрају да организација простора, као и опремљеност вртића материјалима, у великој мери утичу на учење деце. Такође, у литератури (Kinsler&Gamble, 2001, према Слуњски, 2006) истичу да квалитет физичког окружења и опремљеност вртића представљају најбитније организацијске факторе који утичу на процес учења деце.

Интегративан приступ детету на раном узрасту карактерише подстицање свих сегмената развоја- физички, социјални, емоционални, когнитивни. Учење представља интерактиван процес. Задатак одраслих је да припреме средину која ће бити подстицајна, јер на тај начин деца уче кроз активну експлорацију и интеракцију са одраслима, другом децом и материјалима. Деца се често осећају успешним када су у задатку који су одредили сами себи, те из тог разлога би требало подржати такве игре и не реметити их концептима које су смислили стручњаци (Пешикан, Антић, 2012).

„Када је реч о нези и васпитању деце у раном узрасту, значење речи средина треба проширити с појма који се односи на физичку средину у којој дете борави на свеукупност односа између детета и одраслих, детета и вршњака, на правила и дневни распоред активности, као и на односе детета према предметима и материјалима с којима долази у контакт“ (Шаин, Чарапић, 2014: 56).

Уређење простора у великој мери утиче и на социјалне односе међу децом, као и односе деца и одраслих из разлога што је организација простора усмерена на подстицање различитих сусрета, комуникације и интеракције. Свакако, постојање

подстицајних материјала које искључује комуникацију, подразумева изграђивање знања изоловано, тачније изван социјалног контекста (Слуњски, 2006).

Што се тиче организације физичке и социјалне средине у јаслицама, васпитачи имају за циљ да створе атмосферу која може да подстиче активности деце, конструисање знања, развијање навика, вештина, способности, које омогућавају детету да се осамостали. Просторно-временска структура у јаслицама мора бити заснована на потребама саме деце. Окружење у ком дете борави треба да буде што разноврсније, с пуно дидактичких средстава, као и природних материјала и садржаја, који су израђени на такав начин да одговарају дечјем интересовању и развојном нивоу. Материјали треба да буду такви да их деца могу употребљавати неспутано, инвентивно, на себи својствен начин, а уједно остварујући личне индивидуалне „програме”. На тај начин се деци пружа прилика да упоређују, групишу наведене предмете, сређују их по свом одређеном критеријуму, а то је пут од физичког ка логичко-математичком, као и према социјалним искуствима (Стојановић, 2013).

Да би се деца подстакла на индивидуализовано учење и усвајање, као и да би се омогућио сопствени темпо развоја и како би се код деце изградило самопоуздање, средина треба да буде оријентисана искључиво на дете. Како је игра основна дечја активност, васпитна средина треба да обезбеди широк спектар могућности за дечју слободну игру (Исто, 2013).

„Организована васпитна средина треба да буде као нека врста лабораторије у којој деца експериментишу и испробавају се у различитим улогама: истраживача, научника, уметника, пријатеља итд. Васпитач треба да охрабрује свако дете у стицању искустава која ће му омогућити осећај кохерентности са светом, а то значи потпуни осећај сагласности детета с његовим физичким, социјалним и културним окружењем“ (Исто, 2013: 74).

Неке од одлика подстицајне средине за учење и развој су (Шаин, Чарапић, 2014):

- васпитачево правовремено одговарање на дечје потребе посредством посматрања, слушања и разумевања;
- креирање простора који је безбедан за кретање, игру и истраживање;
- формирање дневног распореда који ће бити флексибилан и омогућити детету време за истраживање, игру и друге активности;
- поседовање играчака и дидактичког материјала;

- проширивање искуства упознавањем нових простора;
- организовање простора тако да одговара игри у мањим или већим групама, као и индивидуалним активностима;
- задовољавање дечје радозналости подстицањем отворених питања и пружањем прилика за учење;
- неговање дечје истрајности у игри и активности, праћење говором дететових радњи;
- подстицање деце да сама проналазе решења, давање довољно времена да то и ураде без пожуривања детета;
- прилагођавање средине дечјим интересовањима кроз посматрање деце;
- стварање услова за заједничку акцију и интеракцију са одраслим;
- стварати избор играчака које подстичу интересовање, радозналост и истраживање;
- омогућити избор различитих материјала за обогаћивање сензорних искустава;
- подстицати заједничку игру и активност са децом из групе;
- стварање прилика да дете селекује, класификује и организује предмете;
- посматрање, документовање и анализирање дечјег понашања у средини.

3. Развој језичке писмености деце предшколског узраста

Стицање писмености означава развојни пут који започиње рано у животу детета и оно што је карактеристично за писменост јесте да се одвија поступним развојем и стицањем различитих аспеката писмености (Николић, Миленковић, 2019).

Писменост код деце започиње у најранијем узрасту и одвија се у складу с природним током развоја, при чему се вештине слушања, говорења, читања и писања међусобно преплићу и чине основу ране писмености. Раније се сматрало да се ове вештине развијају одвојено и у одређеном редоследу, без међусобне повезаности. Веровање је било да деца прво само слушају, затим усвајају говор, а тек после тога, с поласком у школу, почињу да уче читање и писање. Подстицај за развој ране писмености почиње комуникацијом између новорођенчета и људи из његовог окружења, најчешће мајке и оца, и наставља се током целог детињства у свим социјалним ситуацијама и облицима комуникације.

Претходно наведено, Гргинич (2007) назива модел комуникације описмењавањем који обухвата све четири комуникацијске активности, важне за међусобно разумевање и сматра да значајно утичу на социјални и лични развој сваког детета. Уколико се не развије било која од ових вештина, ни писменост неће бити потпуно остварена. На пример, деца са посебним потребама, као што су она са слушним тешкоћама, често не могу да развију говор без помоћи стручњака попут логопеда, док деца са дислексијом због специфичних језичких поремећаја теже савладавају вештине читања, писања и рачунања.

Од најранијег узраста развијају се језичке вештине које представљају основу за напредак у другим областима, као што су читање, писање, развој мишљења и друштвених вештина. Класична дефиниција писмености наглашава учење знакова (графема и фонема) који чине одређено писмо, применом специфичних метода наставе, што доводи до усвајања сложених вештина у читању и писању (Клеменовић, Терзић, 2013).

Деца предшколског узраста на свом путу описмењавања пролазе од слике, преко идеограма, до графема. Сливковни знаци су први корак у комуникацији, па је важно да васпитач развија писану комуникацију у том правцу. Затим, градећи појмове и активни речник, васпитач повезује слику и реч. Када дете усвоји појам, оно почиње да примећује и симболе, односно слова која чине ту реч. Поред визуелне перцепције,

васпитач треба да развија и фонематску свест, чиме олакшава увођење деце у свет писања.

Док деца још не говоре, они путем сликовница усвајају речи и повезују их са сликама и појмовима. Честим понављањем постепено уче правилан изговор. Најпре науче да показују на одређене илустрације када им родитељи именују објекте, а затим сами изговарају речи када их родитељи питају шта је на слици. Пошто двогодишњаци и трогодишњаци имају висок ниво заборављања, редовним причањем и читањем сликовница они поново понављају већ научене речи и усвајају нове (Милатовић, 1998).

Поред учења појмова и њиховог именовања, деца усвајају боје, облике, просторне односе и величине. Како расту, тако се проширује спектар знања уз помоћ дечје литературе, која родитељима служи као кључно средство за подучавање и развој когнитивних способности.

Развој писменог изражавања ослања се на стечене вербалне комуникационе вештине и способност графичког представљања језичких елемената. Писани говор представља сложен процес који захтева интеграцију многих можданих функција. Писани израз има своје корене у цртежима деце, који подстичу вербално изражавање о ономе што су нацртали, и представљају важан аспект њиховог језичког развоја. У предшколском узрасту, деца често прецртавају слова, али им недостаје способност гласовне и графемске анализе и синтезе, што је кључно за читање и писање (Глигоровић, 2013).

Деца у предшколском узрасту постепено схватају да цртеж представља предмет, док написана реч не описује сам предмет, већ га само именује. Пошто деца почињу да уче читање и писање када крену у школу, до тада су већ савладала основне структуре матерњег језика, што им значајно помаже у развоју тих вештина. Иако у почетку имају више речи у говору него у писаној форми, с напредовањем у писању та разлика се смањује. Међутим, способности вербалног и писаног изражавања не морају бити идентичне. На пример, деца са сметњама у учењу, које имају проблеме с читањем и писањем, не морају имати и проблеме у вербалном изражавању.

Дете на предшколском узрасту треба да усвоји понашања која су му неопходна за савладавање вештине писања. Ивић (2007) наводи следеће облике понашања:

- воља за писањем;
- познавање употребе писма, тј. писмене комуникације;
- познавање смера писања у свом језику, с лева на десно, одозго на доле;

- упознавање варијанте језика својствене писаном говору;
- разумевање термина који ће се користити на почетку учења писаног говора;
- разликовање гласова у језику;
- визуелно разликовање слова у речи.

Научна сазнања и искуства из праксе, потврђују потребу подробнијег сагледавања организације активности које су усмерене ка почетном описмењавању деце најстаријег предшколског узраста. У том смислу, Емил Каменов предлаже поделу послова између вртића и школе према којој је „задатак предшколске установе да ваљано припреми децу за писање, а школе да их описмене. Много је важније да се у припремним групама увежбава ситна мускулатура шаке и обезбеди низ предуслова за усвајање ове сложене психомоторне и социјалне вештине, него да се, постављањем претераних задатака пред децу, ризикује изазивање читавог ланца непожељних последица“ (Каменов, 1997: 160).

Ову констатацију потврђују резултати неколико истраживања на нашим просторима (Гргинич, 2007; Копас-Вукашиновић, 2010; Клеменовић, Терзић, 2013). Истраживања указују на то да је процес описмењавања значајно лакши за децу која одрастају у подстицајном социокултурном окружењу или која похађају квалитетне предшколске програме. У тим установама, професионалци са високом осетљивошћу подстичу активно упознавање деце с писменошћу у свакодневним ситуацијама. За успешан процес образовања неопходна је континуирана сарадња васпитача, учитеља и родитеља, пошто су проблеми у организацији квалитетних образовних активности чести у раду васпитача и учитеља (Копас-Вукашиновић, 2010).

4. Окружење које је подстицајно за усвајање ране језичке писмености

Окружење у ком дете борави треба да буде што разноврсније. Када је у питању усвајање ране језичке писмености, издваја се литерарна просторна целина. „Литерарна просторна целина је простор нарације, писане речи - књига (бајке, сликовнице, енциклопедије), штампаних материјала (проспекти, симболи, брошуре...) , као и простор различитих начина симболичког изражавања и представљања (слова, бројеви, шеме, мапе, графикони, симболи...)“ (Павловић-Бренеселовић, Крњаја, Бацковић, 2022: 41).

Рана писменост се развија у подстицајном језичком окружењу кроз активности које укључују различите облике симболичког записивања и писане комуникације, при чему је њихова сврха интегрисана у саму активност, а не заснована на изолованом учењу читању и писању. Ово окружење пружа могућности за обогаћивање речника и коришћење различитих функција језика, као и за језичко стваралаштво и разумевање сврхе различитих система симболичког представљања. У зависности од уређења простора и узраста деце, овај део може бити организован као угодан простор за опуштање, са комфорно место за седење или лежање, где се читају и причају приче, уз доступне књиге и пријатну, *кућну* атмосферу. Такође, овај простор може служити и за осамљивање или дружење са пријатељем, слушање и размену прича, као и за спонтани разговор (Исто, 2022).

Литерарна просторна целина треба да обилује мноштвом дидактичких средстава којима ће се подстицати развој предвештина ране писмености, као и природним материјалима и садржајима, који су израђени на такав начин да одговарају дечјем интересовању и развојном нивоу, те подстичу развијање ране језичке писмености. Материјали треба да буду такви да их деца могу употребљавати неспутано, инвентивно, на себи својствен начин, а уједно остварујући личне индивидуалне програме (Стојановић, 2013).

Да би се деца подстакла на индивидуализовано учење и усвајање, као и да би се омогућио сопствени темпо развоја и како би се код деце изградило самопоуздање, средина треба да буде оријентисана искључиво на дете (Исто, 2013).

Боравком у средини која негује и развија богате и разноврсне односе, стицање искуства, која позива на истраживање и откривање деца добијају подстицај за развој и учење у свим областима. Кроз богате и различите облике интеракције дете добија подстицај за развој свих својих потенцијала (Шаин, Чарапић, 2014).

Подстицајна средина за учење је она средина у којој се дете осећа добродошло. То је место које му обезбеђује сигурност, чист и топао простор и простор који опремом, материјалима и садржином утиче на развој свих аспеката дететове личности. На предшколском узрасту, детету је потребна средина која ће у њему изазвати жељу за истраживањем, откривањем, експериментисањем, као и потребу за развијање ране језичке писмености (Шаин, Чарапић, 2012).

Циљ постојања литерарне просторне целине се огледа у подстицању деце да се заинтересују за писану и усмену реч, да заволе књиге, сликовнице. У литерарном центру деца обогаћују речник, развијају способност слушања и вербалну експресију, као и разумевање прочитаног текста, разумевање и предвиђање тока радње, развијају имагинацију, уче да препознају слова и речи (Шаин, Чарапић, 2016).

5. Улога васпитача у стварању подстицајне средине за развој ране језичке писмености

Дужности васпитача су сложене и како су подложне променама, оне се не могу до детаља предвидети. Посао васпитача подразумева динамичне односе, димензије добробити и активности и акција у аутентичном контексту групе, вртића и заједнице у којој је васпитач запослен (Павловић-Бренеселовић, Крњаја, 2017).

Грађење практичне теорије подразумева рефлексивно преиспитивање теорије и праксе у односу контекст у којем се одвија. Практична теорија заправо означава „смесу” знања, искустава, умења, вештина, веровања и вредности и као таква је филтер кроз који васпитач доноси одлуке и изграђује односе. Васпитач се налази у ситуацијама које константно изискују питања и изазове, а он мора бити спреман да их решава у складу са уверењима, креативно користећи и допуњавајући своја знања и умења у датом и јединственом контексту (Павловић-Бренеселовић, Крњаја, 2017).

Једна од карактеристика која одликује васпитача професионалца је та да се он континуирано стручно усавршава и то на начин који подразумева проблематизовање сопствене праксе и праксе својих колега, као и у сталном богаћењу одговора на питање шта значи бити добар васпитач и шта је добар програм. Практична теорија се развија кроз рефлексiju, преиспитивање и сагледавање праксе из различитог угла, као и кроз схватање разноврсних ситуација на иновативан начин.

До сада је установљено да предшколски период представља веома активну фазу у учењу писаног језика и основама читања. Окружење, средина и породица као основна јединица имају најзначајнији утицај на развој раних писмених вештина (Митровић, 2010).

Наиме, ако дете одраста у писменој породици, оно се сусреће са разним формама писаног и говорног језика, чиме разуме сврху говора, читања и писања, што, по мом мишљењу, повећава заинтересованост. Многи аутори истичу да деца, док неозбиљно пишу по папиру или слушају приче које им читају одрасли, откривају функцију и значај писаног језика. На тај начин схватају да писани језик могу користити за преношење порука, а читањем прича развијају нове идеје и искуства (Вранић, 2015).

Развој писмености код деце започиње са активностима употребе симбола; игра с различитим материјалима и предметима, цртање, импровизација читања и писања кроз игру. Многа истраживања бавила су се узрочно-последичном везом између

развијања вештине писмености и окружења у коме се оно одиграва. С тим у вези, испитивање Верховена и Вермера (Verhoeven, Vermeer, 2006) показало је да се развојни процес описмењавања разликује у зависности од пола детета, припадности одређеном друштвеном и економском сталежу и односа који родитељи развијају са дететом. Иако не постоји много истраживања која потврђују разлике у усвајању писмености између мушке и женске деце, занимљиво је приметити да девојчице обично проговоре пре дечака. Истраживања из области развојне психологије показују да код девојчица говор напредује брже, те да оне раније достижу потпуну зрелост у артикулацији, раније почињу да користе реченице, а њихов говор је раније разумљив, док им је речник богатији у поређењу са дечацима истог узраста (Гријак, 2007).

С аспекта развојне психологије и лингвистике, примећује се сложена, двосмерна веза између језика, писмености и понашања код деце. Ово је истраживао Хартас (Hartas, 2012), који је пружио доказе да деца са језичким потешкоћама често показују и проблематично понашање, и обрнуто. Он је такође указао да деца са недовољно развијеним вештинама читања и писања пролазе кроз фрустрирајућа искуства, анксиозност и тешкоће у контролисању емоција на почетку формалног образовања. Међутим, Хартас напомиње да се понашање деце током детињства мења и да проблеми који су се јавили у предшколској установи или на почетку образовања могу бити превазиђени (Вранић, 2015).

Деца своја знања и искуства стичу, изграђују и развијају у сталној интеракцији са околином, па се као једна од улога васпитача у подстицању језичке писмености наводи и организовање средине за учење и средине која ће деци омогућити сталну интеракцију. Да би то било могуће, треба на одговарајући начин организовати простор по мери детета (Млинарувић, 2004).

Пре свега је важно нагласити како простор треба бити структуриран на начин да су просторне целине јасно препознатљиве, те физички и смислено међусобно одвојене. Простор треба да буде богат материјалима који позивају дете на игру и манипулацију њима, при чему треба водити рачуна о њиховом квалитету (смисленост с обзиром на њихову едукативну и развојну функцију) и лакој доступности детету. Улога васпитача је да простор естетски осмисли, као на пример да буде украшен дечјим радовима на којима су видљиви различити симболи, фотографијама, како би дете могло посматрати одређене симболе и поруке свакодневно, што, поред дидактичких материјала, представља додатни подстицај усвајању језичких вештина (Будисављевић, 2015).

Упркос настојању да боравак деце у вртићу буде спонтан и базиран на слободном избору, готово ништа се не дешава случајно или импровизовано. Из свих активности произлази пажљиво планирање и систематски рад васпитача и других стручњака. Дobar васпитач представља за дете идеал лепоте, доброте и мудрости, те игра кључну улогу у креацији, организацији и управљању васпитно-образовним процесом, пред својим верним слушаоцима- децом. Садржај који васпитач нуди мора бити пажљиво одабран и усаглашен са психофизичким способностима деце (Продановић, Живановић, Вуковић, 2023).

Улога васпитача у формирању подстицајне средине за усвајање језичких вештина јесте да створи такав простор који подстиче дечју аутономију, односно способност детета да се укључи или самостално иницира активности које за циљ имају усвајање предвештина ране писмености, као и да се у њој задржи без сталног присуства васпитача (Будисављевић, 2015).

Улога васпитача у стварању литерарног простора је да осмисли разне подстицаје који подржавају развој ране писмености код деце. То укључује препознавање симбола, повезивање симбола са звуковима, анализу и синтезу звукова, као и креирање сопствених прича у оквиру различитих пројектних тема. Квалитетним уређењем окружења, васпитач мотивише децу да интерактују са простором и материјалима, наглашавајући њихов истраживачки потенцијал. Ово им омогућава да самостално организују своје активности и сарађују са другим децом и васпитачима, чиме развијају различите компетенције (Исто, 2015).

Поред формирања средине која је подстицајна за развој језичке писмености, од васпитача се очекује да креира различите стратегије и поступке за спровођење васпитно-образовног процеса који за циљ имају усвајање језичких вештина. Такви поступци васпитача подразумевају следеће:

- подстицање деце да свакоднево бележе своје мисли и резултате до којих долазе у различитим активностима;
- решавање проблем ситуација из свакодневног живота писањем захтева, списка за набавку или изградом плаката које сама деца припремају уз помоћ одраслог;
- стварање богато опремљених просторних целина за писање и читање које се континуирано допуњавају различитим прибором за писање и књигама, часописима, енциклопедијама, празним папирима и обрасцима, те мноштвом дидактички обликованих материјала који подстичу *игре писања*, тј прецртавања

и/или преписивања слова с предлогака као играма за успостављање асоцијативне повезаности између гласа и слова;

- активности заједничког читања деце и одраслог које омогућавају да се прати текст и уоче појединачне речи;
- активности слободног читања и писања током којих се деца подстичу да на досетљив начин сричу, вежбају улоге слушаоца, читаоца и приповедача, а са словима се упознају на ненаметљив начин, итд (Клеменовић, Терзић, 2013: 287).

Ове и сличне стратегије за подстицање ране писмености треба редовно примењивати током дужег периода како би предшколци имали довољно времена да усвоје сложеније аспекте припреме за описмењавање. Због тога се у већини европских земаља припрема за описмењавање деце започиње око пете године живота. У таквим околностима, оправдано је интересовање за ставове практичара, од којих се највише очекује када је реч о припреми за описмењавање деце у нашој средини (Исто, 2018).

6. МЕТОДОЛОШКИ ДЕО

6.1. Предмет и проблем истраживања

Проблем истраживања гласи: у којој мери је средина у којој деца бораве стимулативна за развијање ране језичке писмености? Предмет истраживања је подстицајно физичко окружење за развијање ране језичке писмености.

6.2. Циљ истраживања

Циљ истраживања је да се истражи улога васпитача у стварању подстицајног физичког окружења за развијање ране језичке писмености.

6.3. Задаци истраживања

Из датог циља истраживања произилазе следећи задаци:

1. Испитати мишљење васпитача о значају подстицајног физичког окружења за развој ране писмености деце предшколског узраста;
2. Утврдити поступке васпитача у процесу обезбеђивања стимулативне физичке средине за развијање за језичке писмености;
3. Испитати васпитаче којим то средствима обогаћују литерарну просторну целину у циљу усвајања предвештина ране писмености;
4. Испитати васпитаче у којој мери остварују сарадњу са колегама васпитачима, стручним сарадницима, као и представницима локалне заједнице у стварању окружења које је подстицајно за развој предвештина ране писмености;
5. Испитати начине на које васпитачи укључују децу у структурирање простора који ће бити подстицајан за развој предвештина ране писмености;
6. Утврдити начине на који су родитељи укључени у стварање подстицајног окружења за развој предвештина ране писмености.

6.4. Хипотезе истраживања

На основу постављеног циља и задатака истраживања, општа хипотеза је:

Васпитачи разумеју значај подстицајне средине за развој ране језичке писмености.

Посебне хипотезе:

1. Претпоставља се да васпитачи сматрају да подстицајно физичко окружење утиче на развој ране писмености деце предшколског узраста;
2. Претпоставља се да васпитачи редовно обогаћују литерарну просторну целину, уносећи сликовнице, књиге, енциклопедије, постере, као и разноврсна средства и материјале који подстичу развој ране писменост;
3. Претпоставља се да васпитачи у литерарну просторну целину уносе: словарице, сликовнице, фланалографе као и средства за графомоторичке активности, а у циљу подстицања деце да усвоје предвештине ране писмености;
4. Претпоставља се да васпитачи у великој мери остварују сарадњу са колегама васпитачима, стручним сарадницима, као и представницима локалне заједнице у стварању окружења које је подстицајно за развој предвештина ране писмености;
5. Претпоставља се да васпитачи у процес структурирања простора који ће бити подстицајан за развој предвештина ране писмености децу укључују кроз израду бројних дидактичких средстава која ће им омогућити усвајање предвештина ране писмености;
6. Претпоставља се да васпитачи родитеље укључују кроз давање предлога и идеја о начинима преуређивања литерарне просторне целине, као кроз обезбеђивање потребних средстава (књиге, сликовнице, часописи...).

6.5. Методе истраживања

У истраживању је коришћена *дескриптивна метода* и *метода теоријске анализе садржаја*. Дескриптивна метода је примењена код прикупљања и обраде података. Метода теоријске анализе садржаја користи се у стварању теоријске основе истраживања (одређивање предмета истраживања, циљева, задатака, хипотеза и дефинисање основних појмова).

6.6. Технике и инструмент истраживања

У истраживању је примењен техника анкетања, инструмент упитник за васпитаче. Упитник је анониман, комбинованог типа и чини га 10 питања.

6.7. Популација и узорак истраживања

Популацију овог истраживања чине васпитачи запослени у Предшколској установи у „Бамби“, Лозница. Узорак чини 20 васпитача припремно-предшколских група.

6.8. Организација и ток истраживања

Истраживање је реализовано у мају 2024. године. Васпитачима је анкета уручена у преподневним часовима. Сваком васпитачу смо усмено дали објашњење и упутство за попуњавање упитника. Такође, како не би био ремећен режим рада Установе, васпитачима смо напоменули да упитнике могу понети и попунити ван свог радног времена, те у року од пет радних дана вратити попуњене упитнике како би обрадили и представили добијене резултате.

6.9. Статистичка обрада података

Обрада података је изведена методама дескриптивне статистике. Одговоре васпитача смо анализирали, а потом табеларно и графички представили посредством Microsoft Word и Microsoft Excel програма.

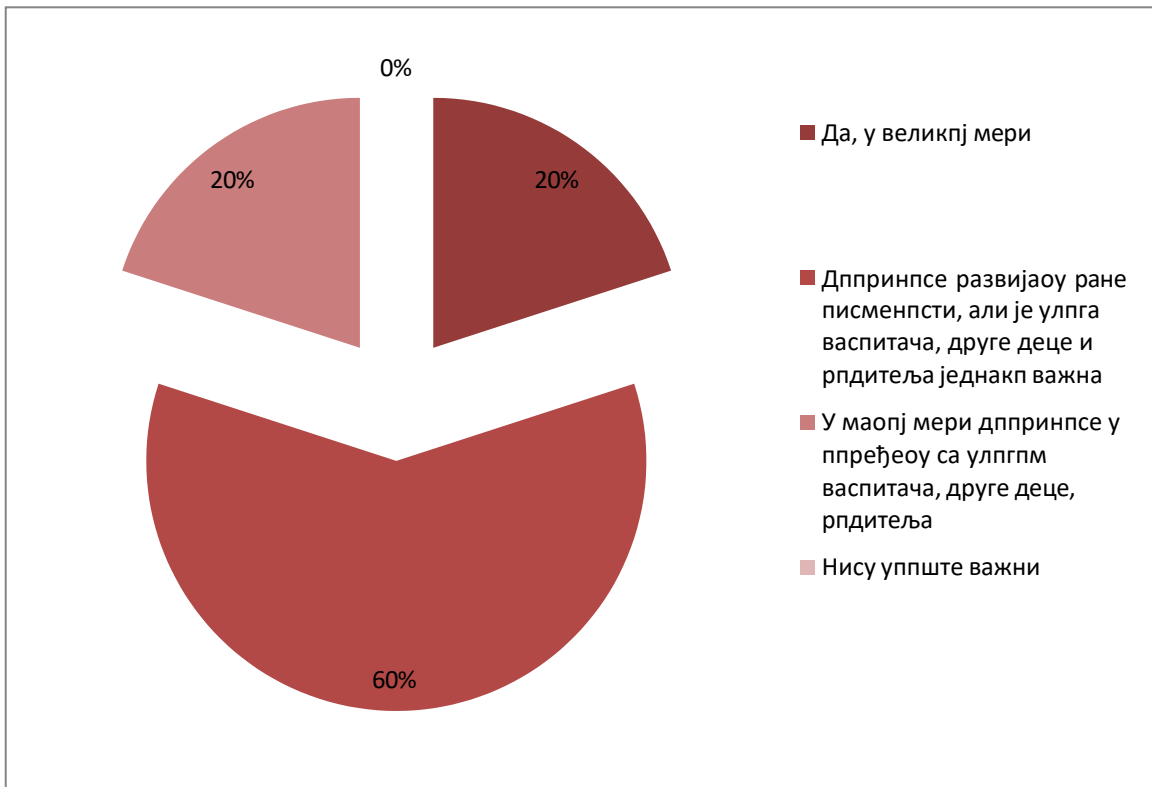
7. Резултати истраживања

Циљ истраживања је био да се истражи улога васпитача у стварању подстицајног физичког окружења за развијање ране језичке писмености. Истраживање је спроведено на узорку од 20 васпитача који су запослени у Предшколској установи у „Бамби“, у Лозници.

1. Контекст и стимулативна средина важни су за развијање ране писмености код деце (заокружите само један од одговора):	f	%
Да, у великој мери	4	20.00
Доприносе развијању ране писмености, али је улога васпитача, друге деце и родитеља једнако важна	12	60.00
У мањој мери доприносе у поређењу са улогом васпитача, друге деце, родитеља	4	20.00
Нису уопште важни	0	0.00
Нешто друго: напишите своје виђење уколико се разликује од понуђених одговора	0	0.00
УКУПНО:	20	100.00

Табела бр. 1. Утицај стимулативне средине за развијање ране писмености

Што се тиче контекста и стимулативне средине као важних фактора за развијање ране писмености деце, највећи број васпитача, њих 12 (60%) је истакло да наведени фактори доприносе развијању ране писмености, али је улога васпитача, друге деце и родитеља једнако важна. Једнак број васпитача (20%) је навео да су у великој мери важни, као и да у мањој мери доприносе у поређењу са улогом васпитача, друге деце, родитеља. Других одговора није било.

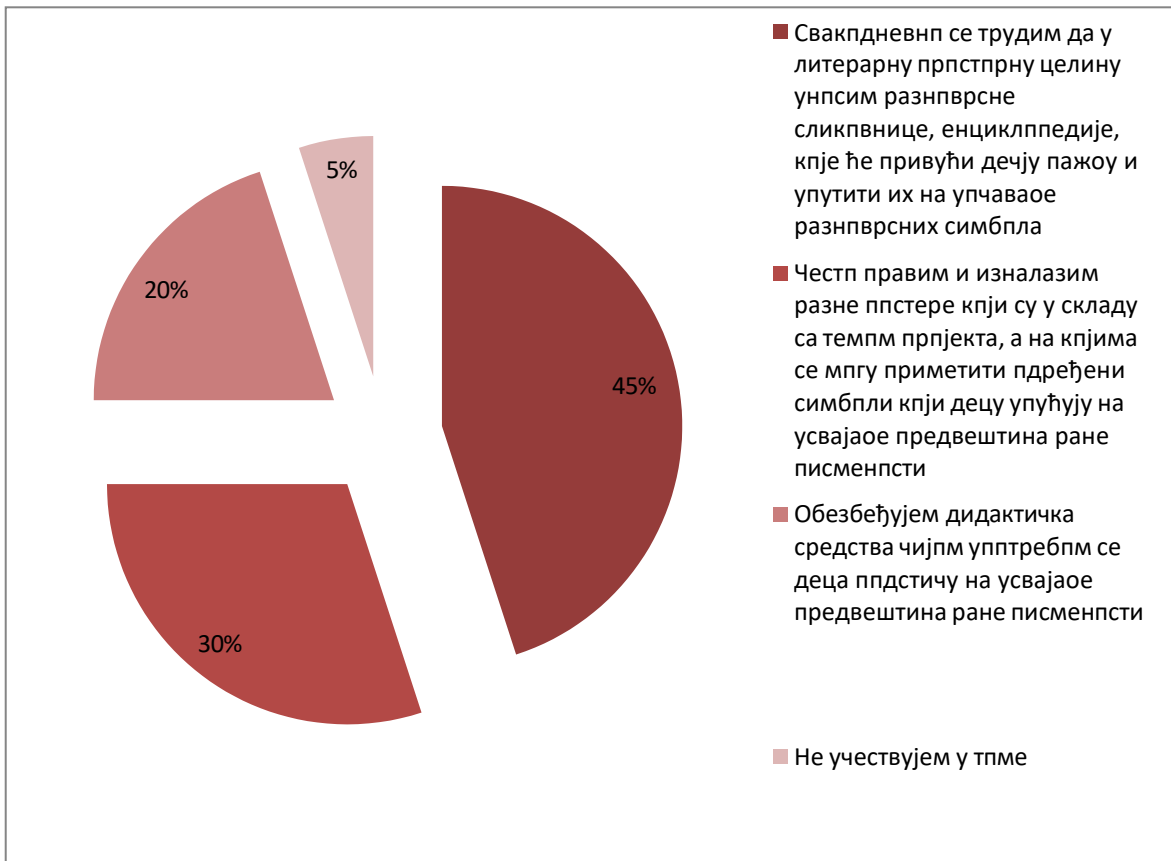
Графикон бр. 1. Утицај стимулативне средине за развијање ране писмености

2. Наведите Ваше поступке у процесу обезбеђивања стимулативне физичке средине за развијање језичке писмености.	f	%
Свакодневно се трудим да у литерарну просторну целину уносим разноврсне сликовнице, енциклопедије, које ће привући дечју пажњу и упутити их на уочавање разноврсних симбола	9	45.00
Често правим и изналазим разне постере који су у складу са темом пројекта, а на којима се могу приметити одређени симболи који децу упућују на усвајање предвештина ране писмености	6	30.00
Обезбеђујем дидактичка средства чијом употребом се деца подстичу на усвајање предвештина ране писмености	4	20.00
Не учествујем у томе	1	5.00
УКУПНО:	20	100.00

Табела бр. 2. *Поступци васпитача у обезбеђивању стимулативне средине за развијање језичке писмености*

Друго питање у упитнику за васпитаче је било отвореног типа и односило се на поступке васпитача у процесу обезбеђивања стимулативне физичке средине за развијање језичке писмености. Узимајући у обзир да је одређен број васпитача давао сличне одговоре, одговоре васпитача смо груписали у четири категорије одговора, по следећем распореду:

- Свакодневно се трудим да у литерарну просторну целину уносим разноврсне сликовнице, енциклопедије, које ће привући дечју пажњу и упутити их на уочавање разноврсних симбола (45%);
- Често правим и изналазим разне постере који су у складу са темом пројекта, а на којима се могу приметити одређени симболи који децу упућују на усвајање предвештина ране писмености (30%);
- Обезбеђујем дидактичка средства чијом употребом се деца подстичу на усвајање предвештина ране писмености (20%);
- Не учествујем у томе (5%).

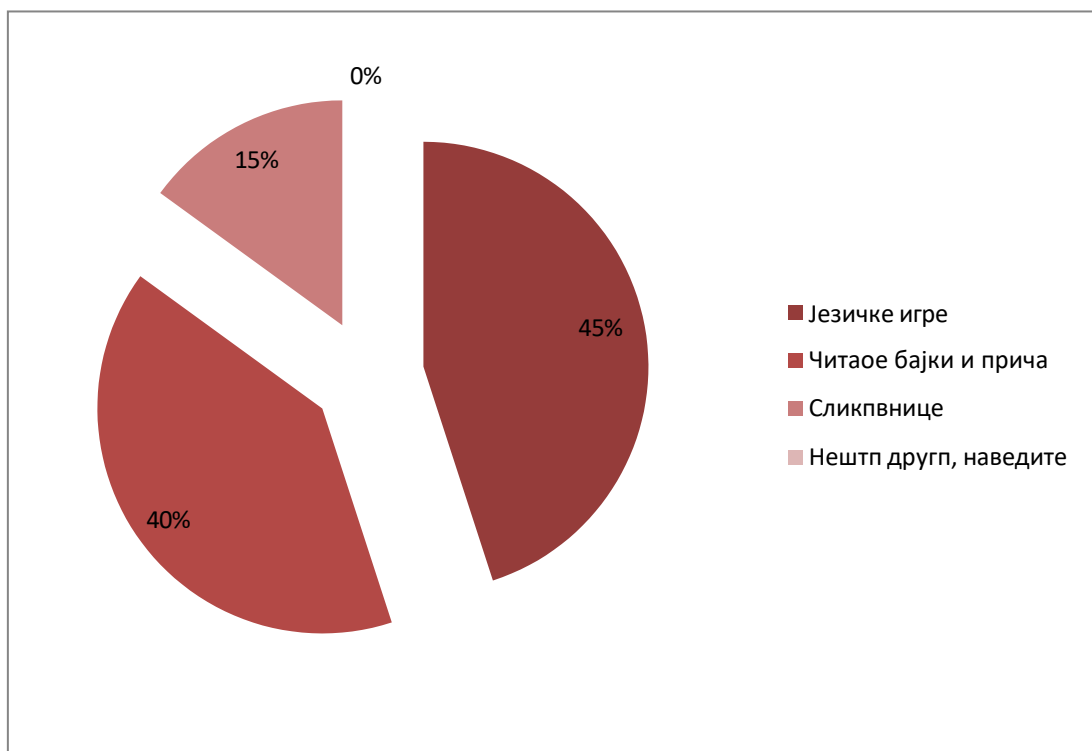

Графикон бр. 2. *Поступци васпитача у обезбеђивању стимулативне средине за развијање језичке писмености*

3. Које садржаје користите да би децу заинтересовали за развој предвештина читања и писања?	f	%
Језичке игре	9	45.00
Читање бајки и прича	8	40.00
Сликовнице	3	15.00
Нешто друго, наведите	0	0.00
УКУПНО:	20	100.00

Табела бр. 3. Садржаји који подстичу децу на развој предвештина ране писмености

Бројне су могућности и активности у раду са децом посредством којих се може подстаћи интересовање деце за развој предвештина ране писмености. С тим у вези, занимало нас је које садржаје васпитачи најчешће користе у раду са децом како би заинтересовали децу за развој предвештина ране писмености. Одговори до којих смо дошли указују на то да су најчешће присутни садржаји језичке игре (45%), затим читање бајки и прича (40%), и само три васпитача (15%) су као свој одговор дала да су то сликовнице.

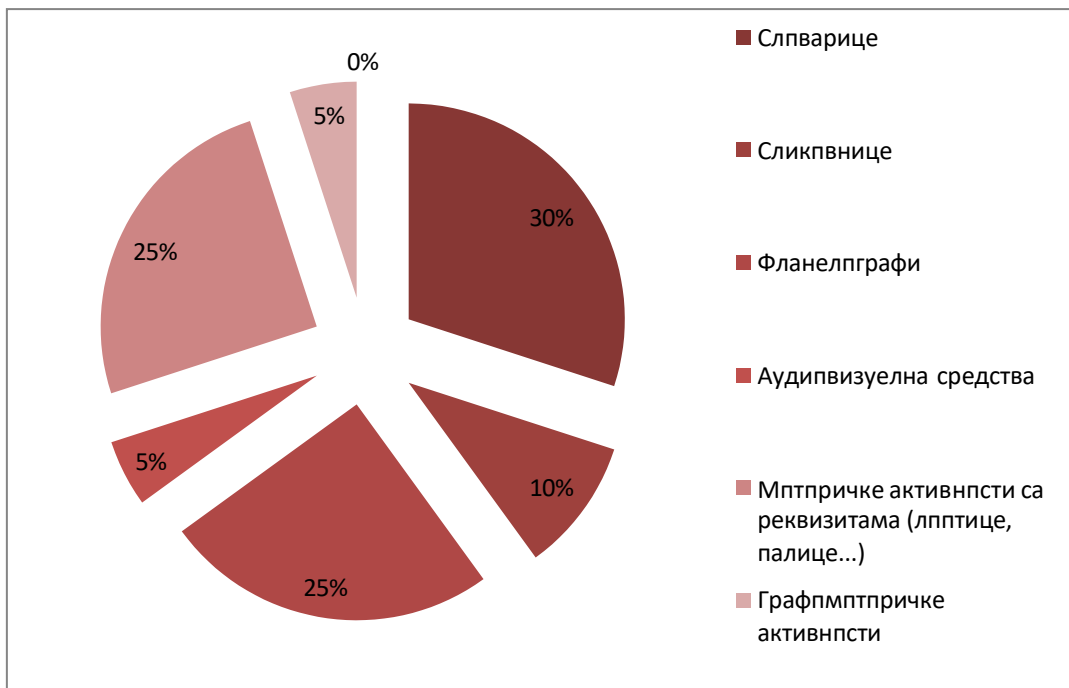

Графикон бр. 3. Садржаји који подстичу децу на развој предвештина ране писмености

4. Које средства уносите у литерарну просторну целину и уједно примењујете у развијању предвештина читања и писања?	f	%
Словарице	6	30.00
Сликовнице	2	10.00
Фланелографи	5	25.00
Аудиовизуелна средства	1	5.00
Моторичке активности са реквизитама (лоптице, палице...)	5	25.00
Графомоторичке активности	1	5.00
Нешто друго, наведите	0	0.00
УКУПНО:	20	100.00

Табела бр. 4. Средства у процесу развијања предвештина читања и писања

Четврто питање у оквиру нашег упитника је за циљ имало да утврдимо која средства васпитачи примењују у процесу развијања предвештина читања и писања. Највећи број васпитача (30%) је навео да у процесу припреме деце за почетно читање и писање примењују словарице. Приближно исти број васпитача (25%) је истакао да користе фланелографе, као и моторичке активности са реквизитама, под чим подразумевамо лоптице, палице и остала средства. Такође, два васпитача (10%) су се определила за сликовнице и по један васпитач (5%) за аудиовизуелна средства и графомоторичке активности.

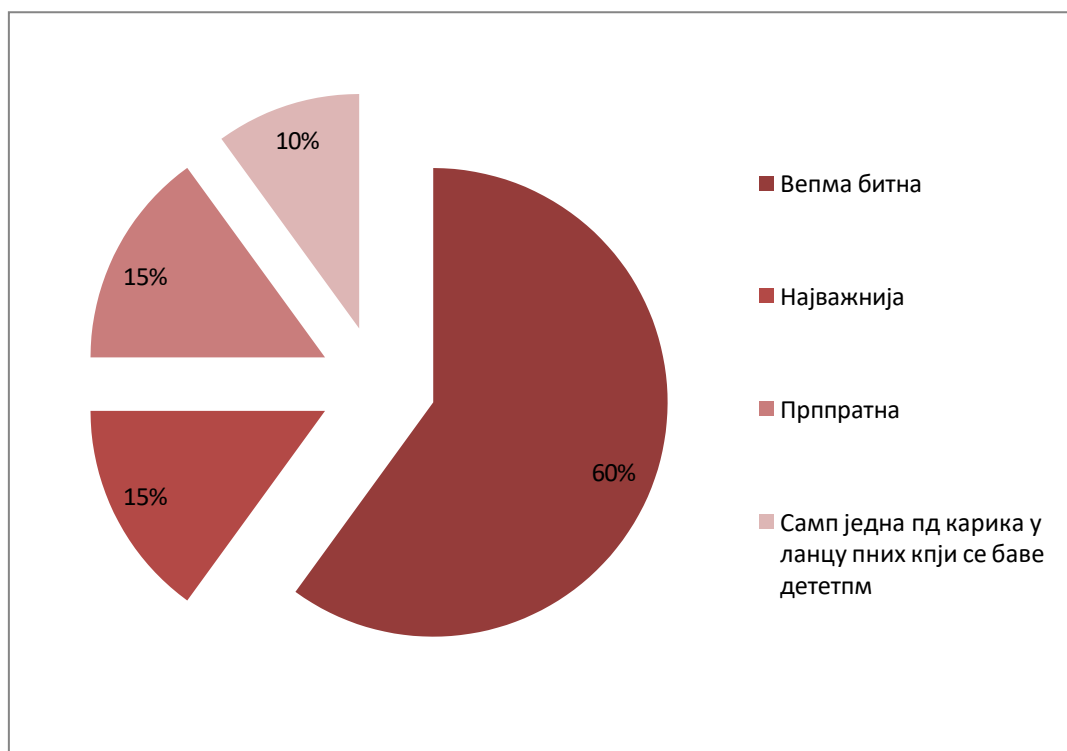

Графикон бр. 4. Средства у процесу развијања предвештина читања и писања

5. Како би сте у најкраћем изразили своју улогу у подстицајима детета да развија рану писменост?	f	%
Веома битна	12	60.00
Најважнија	3	15.00
Пропратна	3	15.00
Само једна од карика у ланцу оних који се баве дететом	2	10.00
УКУПНО:	20	100.00

Табела бр. 5. Улога васпитача у подстицању деце да развију рану писменост

Пето питање је за циљ имало да утврдимо мишљење васпитача о својој улози у подстицајима детета да развија рану писменост. Резултати до којих смо дошли указују на то да већина васпитача (60%) своју улогу види као веома битну, затим најважнију (15%), пропратну (15%) и само два васпитача (10%) су своју улогу проценила као: „Само једна од карика у ланцу оних који се баве дететом.“

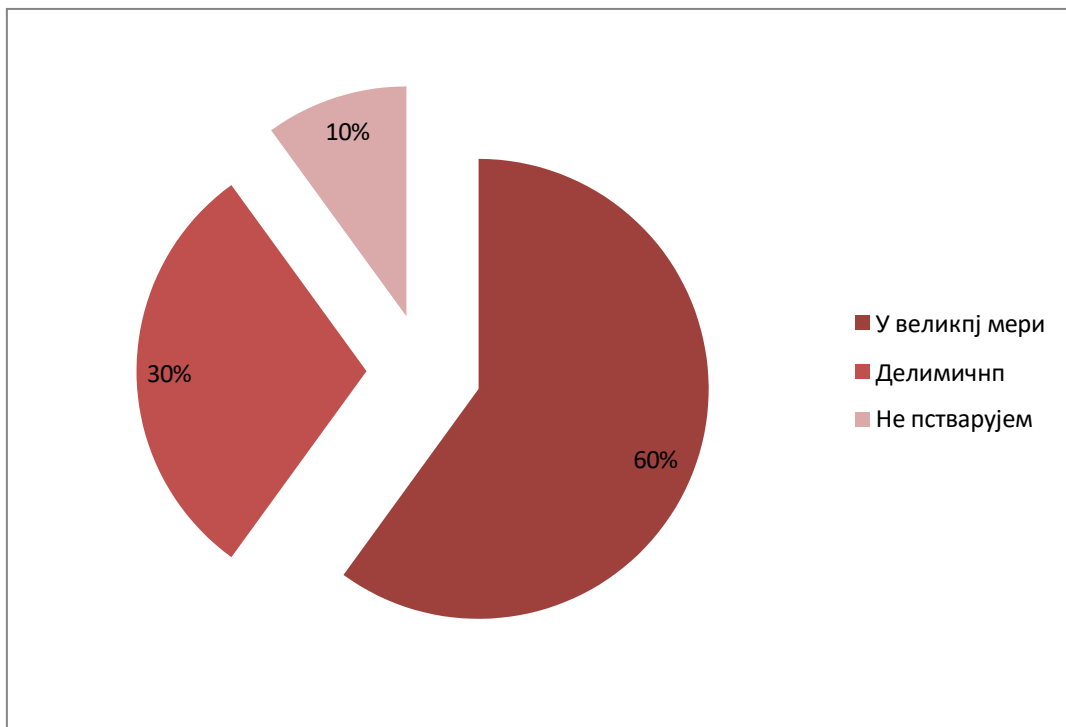

Графикон бр. 5. Улога васпитача у подстицању деце да развију рану писменост

6. У којој мери остварујете сарадњу са другим колегама, стручним сарадницима и представницима локалне заједнице, а у циљу стварања окружења које је подстицајно за развој предвештина ране писмености?	f	%
У великој мери	12	60.00
Делимично	6	30.00
Не остварујем	2	10.00
УКУПНО:	20	100.00

Табела бр. 6. *Остваривање сарадње у циљу стварања окружења које је подстицајно за развој предвештина ране писмености*

Што се тиче остваривање сарадње васпитача са другим колегама, стручним сарадницима и представницима локалне заједнице, а у циљу стварања окружења које је подстицајно за развој предвештина ране писмености, највећи број васпитача (60%) је истакао да у великој мери остварују сарадњу. Шест васпитача (30%) делимично и само два васпитача (10%) не остварују сарадњу са другим колегама, стручним сарадницима и представницима локалне заједнице, а у циљу стварања окружења које је подстицајно за развој предвештина ране писмености.

Графикон бр. 6. *Остваривање сарадње у циљу стварања окружења које је подстицајно за развој предвештина ране писмености*

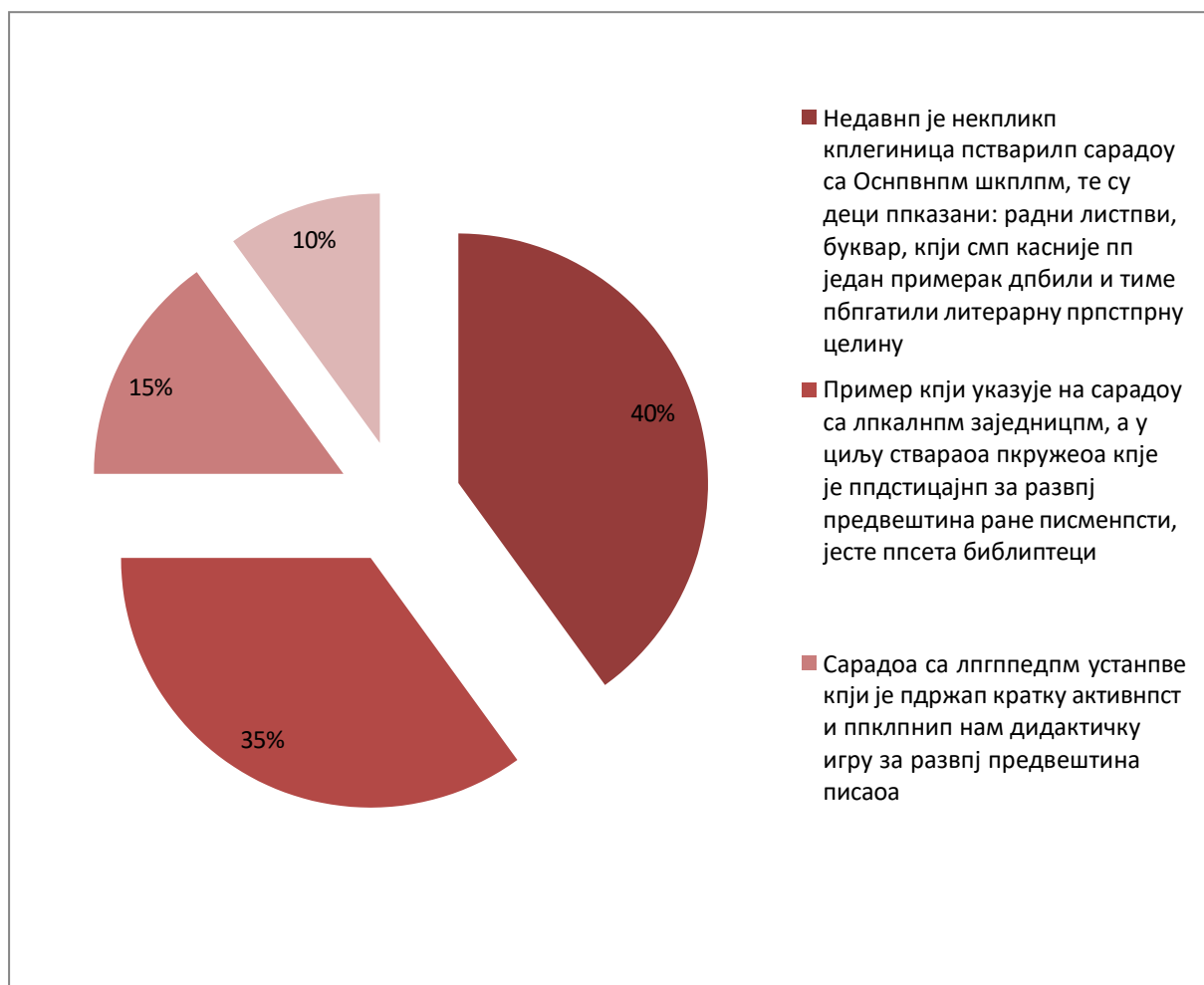
7. Уколико је Ваш одговор на претходно постављено питање потврдан, молимо Вас да нам наведете један пример из праксе који потврђује сарадњу са колегама/стручним сарадницима/представницима локалне заједнице, а у циљу стварања окружења које је подстицајно за развој предвештина ране писмености.	f	%
Недавно је неколико колегиница остварило сарадњу са Основном школом, где су деца присуствовала часу Српског језика, те су деци показани: радни листови, буквар, који смо касније по један примерак добили и тиме обогатили литерарну просторну целину	8	40.00
Пример који указује на сарадњу са локалном заједницом, а у циљу стварања окружења које је подстицајно за развој предвештина ране писмености, јесте посета библиотеци. Љубазно особље нас је спровело кроз дечји део, те су показали бројне књиге које деца могу послужити за усвајање предвештина читања, а уједно смо добили и једну на поклон и тиме обогатили литерарну просторну целину. Након посете библиотеци, деца су правила своје чланске карте употребљујући симболе које су знали	7	35.00
Сарадња са логопедом установе који је одржао кратку активност и поклатио нам дидактичку игру за развој предвештина писања	3	15.00
Не остварујем сарадњу са колегама/стручним сарадницима/представницима локалне заједнице	2	10.00
УКУПНО:	20	100.00

Табела бр. 7. *Пример сарадње у циљу стварања подстицајног окружења за развој предвештина ране писмености*

Одговори до којих смо дошли, а који се тичу сарадње са колегама/стручним сарадницима/представницима локалне заједнице, а у циљу стварања окружења које је подстицајно за развој предвештина ране писмености, били су следећи:

- Недавно је неколико колегиница остварило сарадњу са Основном школом, где су деца присуствовала часу Српског језика, те су деци показани: радни листови, буквар, који смо касније по један примерак добили и тиме обогатили литерарну просторну целину (40%);
- Пример који указује на сарадњу са локалном заједницом, а у циљу стварања окружења које је подстицајно за развој предвештина ране писмености, јесте посета библиотеци. Љубазно особље нас је спровело кроз дечји део, те су показали бројне књиге које деца могу послужити за усвајање предвештина читања, а уједно смо добили и једну на поклон и тиме обогатили литерарну просторну целину. Након посете библиотеци, деца су правила своје чланске карте употребљујући симболе које су знали (35%);

- Сарадња са логопедом установе који је одржао кратку активност и поклонио нам дидактичку игру за развој предвештина писања (15%);
- Не остварујем сарадњу са колегама/стручним сарадницима/представницима локалне заједнице (10%).

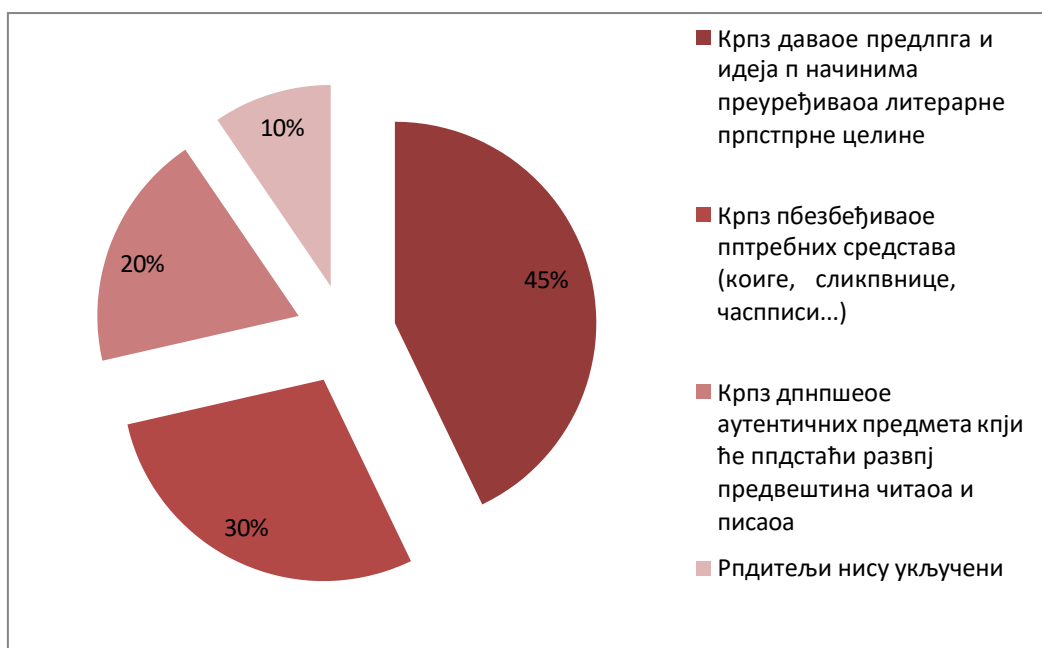

Графикон бр. 7. *Пример сарадње у циљу стварања подстицајног окружења за развој предвештина ране писмености*

8. На који начин су родитељи укључени у структурирање простора који ће бити подстицајан за развој предвештина читања и писања?	f	%
Кроз давање предлога и идеја о начинима преуређивања литерарне просторне целине	9	45.00
Кроз обезбеђивање потребних средстава (књиге, сликовнице, часописи...)	6	30.00
Кроз доношење аутентичних предмета који ће подстаћи развој предвештина читања и писања	4	20.00
Родитељи нису укључени	2	10.00
Нешто друго, наведите	0	0.00
УКУПНО:	20	100.00

Табела бр. 8. Укљученост родитеља у структурирање подстицајног окружења за развој предвештина читања и писања

Када је у питању укључивање родитеља у структурирање простора који ће бити подстицајан за развој предвештина читања и писања, највећи број васпитача (45%) је истакао да родитеље укључују кроз давање предлога и идеја о начинима преуређивања литерарне просторне целине, као и кроз обезбеђивање потребних средстава (књиге, сликовнице, часописи...) (30%). Нешто мањи број васпитача (20%) родитеље укључује кроз доношење аутентичних предмета који ће подстаћи развој предвештина читања и писања и само два васпитача (10%) су истакла да не укључују родитеље.

Графикон бр. 8. Укљученост родитеља у структурирање подстицајног окружења за развој предвештина читања и писања

9. У којој мери укључујете децу у стварање подстицајне средине за развијање ране писмености?	f	%
Деца су увек укључена у стварање подстицајне средине за развијање ране писмености	16	80.00
Деца су ретко укључена у стварање подстицајне средине за развијање ране писмености	4	20.00
Деца нису укључена у стварање подстицајне средине за развијање ране писмености	0	0.00
УКУПНО:	20	100.00

Табела бр. 9. Укљученост деце у стварање подстицајне средине за развијање ране писмености

Када упоредимо одговоре васпитача који се тичу укључивања родитеља, као и сарадње са колегама, представницима локалне заједнице, по питању укључивања деце у стварање подстицајне средине за развијање ране писмености, није било васпитача који су као свој одговор дали да деца нису. Скоро сви васпитачи (80%) су навели да су деца увек укључена у стварање подстицајне средине за развијање ране писмености и само четири васпитача (20%) су истакла да су деца ретко укључена.

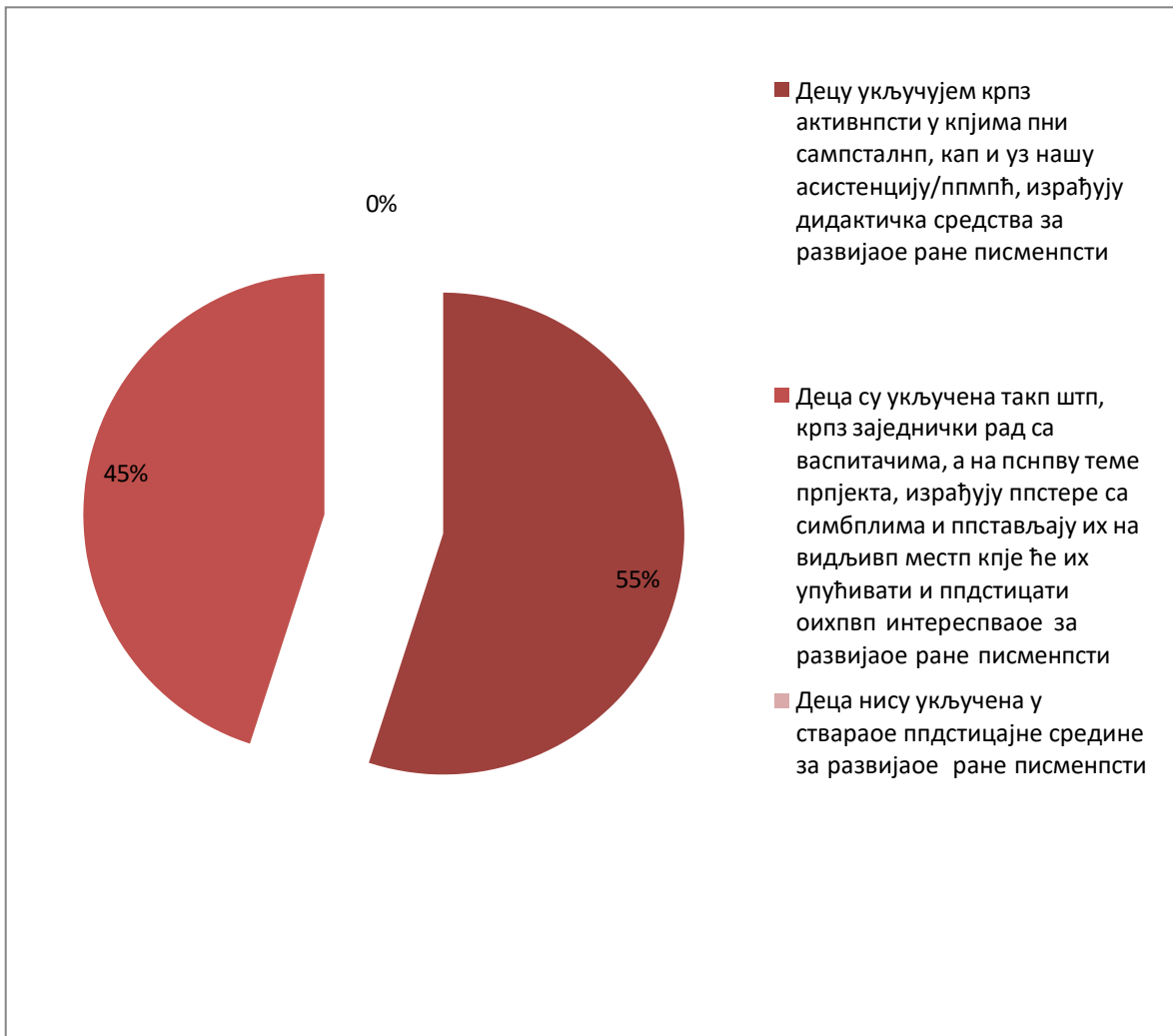
Графикон бр. 9. Укљученост деце у стварање подстицајне средине за развијање ране писмености

10. Молимо Вас да нам опишете начине на које су деца укључена у стварање подстицајне средине за развијање ране писмености.	f	%
Децу укључујем кроз активности у којима они самостално, као и уз нашу асистенцију/помоћ, израђују дидактичка средства за развијање ране писмености	11	55.00
Деца су укључена тако што, кроз заједнички рад са васпитачима, а на основу теме пројекта, израђују постере са симболима и постављају их на видљиво место које ће их упућивати и подстицати њихово интересовање за развијање ране писмености	9	45.00
Деца нису укључена у стварање подстицајне средине за развијање ране писмености	0	0.00
УКУПНО:	20	100.00

Табела бр. 10. Начини на које су деца укључена у стварање подстицајне средине за развијање ране писмености

Последње питање у оквиру упитника за васпитаче је било отвореног типа, а одговори до којих смо дошли, по питању начина укључивања деце у стварање подстицајне средине за развијање ране писмености, су следећи:

- Децу укључујем кроз активности у којима они самостално, као и уз нашу асистенцију/помоћ, израђују дидактичка средства за развијање ране писмености (55%);
- Деца су укључена тако што, кроз заједнички рад са васпитачима, а на основу теме пројекта, израђују постере са симболима и постављају их на видљиво место које ће их упућивати и подстицати њихово интересовање за развијање ране писмености (45%).

Графикон бр. 10. Начини на које су деца укључена у стварање подстицајне средине за развијање ране писмености

8. Дискусија

Циљ истраживања је био да се истражи улога васпитача у стварању подстицајног физичког окружења за развијање ране језичке писмености. Истраживање је спроведено на узорку од 20 васпитача који су запослени у Предшколској установи у „Бамби“, у Лозници.

Први постављени задатак истраживања је гласио: *Испитати мишљење васпитача о значају подстицајног физичког окружења за развој ране писмености деце предшколског узраста*. Што се тиче контекста и стимулативне средине као важних фактора за развијање ране писмености деце, највећи број васпитача, њих 12 (60%) је истакло да наведени фактори доприносе развијању ране писмености, али је улога васпитача, друге деце и родитеља једнако важна. Једнак број васпитача (20%) је навео да су у великој мери важни, као и да у мањој мери доприносе у поређењу са улогом васпитача, друге деце, родитеља.

Други истраживачки задатак: *Утврдити поступке васпитача у процесу обезбеђивања стимулативне физичке средине за развијање за језичке писмености*. На основу добијених резултата можемо закључити да је хипотеза која је дефинисана са постављеним задатком потврђена, узимајући у обзир да је већина васпитача навела да се свакодневно труде да у литерарну просторну целину унесу разноврсне сликовнице, енциклопедије, које ће привући дечју пажњу и упутити их на уочавање разноврсних симбола (45%); као и да често праве и изналазе разне постере који су у складу са темом пројекта, а на којима се могу приметити одређени симболи који децу упућују на усвајање предвештина ране писмености (30%); те обезбеђују дидактичка средства чијом употребом се деца подстичу на усвајање предвештина ране писмености (20%).

Како су бројне су могућности и активности у раду са децом посредством којих се може подстаћи интересовање деце за развој предвештина читања и писања, у оквиру овог задатка смо желели да сазнамо које садржаје васпитачи најчешће користе у раду са децом како би заинтересовали децу за развој ране писмености. Одговори до којих смо дошли указују на то да су најчешће присутни садржаји језичке игре (45%), затим читање бајки и прича (40%), и само три васпитача (15%) су као свој одговор дала да су то сликовнице.

Трећи задатак истраживања је гласио: *Испитати васпитаче којим то средствима обогаћују литерарну просторну целину у циљу усвајања предвештина читања и писања*. Одговори васпитача указују на то да је овај задатак истраживања

потврђен, те да највећи број васпитача (30%) у процесу припреме деце за почетно читање и писање примењује словарице. Приближно исти број васпитача (25%) је истакао да користе фланелографе, као и моторичке активности са реквизитама, под чим подразумевамо лоптице, палице и остала средства. Такође, два васпитача (10%) су се определила за сликовнице и по један васпитач (5%) за аудиовизуелна средства и графомоторичке активности.

Између осталог, желели смо да утврдимо мишљење васпитача о својој улози у подстицајима детета да развија рану писменост. Резултати до којих смо дошли указују на то да већина васпитача (60%) своју улогу види као веома битну, затим најважнију (15%), пропратну (15%) и само два васпитача (10%) су своју улогу проценила као: „Само једна од карика у ланцу оних који се баве дететом.“

Четврти истраживачки задатак је био: *Испитати васпитаче у којој мери остварују сарадњу са колегама васпитачима, стручним сарадницима, као и представницима локалне заједнице у стварању окружења које је подстицајно за развој предвештина ране писмености.* Што се тиче остваривање сарадње васпитача са другим колегама, стручним сарадницима и представницима локалне заједнице, а у циљу стварања окружења које је подстицајно за развој предвештина ране писмености, највећи број васпитача (60%) је истакао да у великој мери остварују сарадњу. Шест васпитача (30%) делимично и само два васпитача (10%) не остварују сарадњу са другим колегама, стручним сарадницима и представницима локалне заједнице, а у циљу стварања окружења које је подстицајно за развој предвештина ране писмености.

Одговори до којих смо дошли, а који се тичу сарадње са колегама/стручним сарадницима/представницима локалне заједнице, а у циљу стварања окружења које је подстицајно за развој предвештина ране писмености, били су следећи:

- Недавно је неколико колегиница остварило сарадњу са Основном школом, где су деца присуствовала часу Српског језика, те су деци показани: радни листови, буквар, који смо касније по један примерак добили и тиме обогатили литерарну просторну целину (40%);
- Пример који указује на сарадњу са локалном заједницом, а у циљу стварања окружења које је подстицајно за развој предвештина ране писмености, јесте посета библиотеци. Љубазно особље нас је спровело кроз дечји део, те су показали бројне књиге које деци могу послужити за усвајање предвештина читања, а уједно смо добили и једну на поклон и тиме обогатили литерарну

просторну целину. Након посете библиотеци, деца су правила своје чланске карте употребљујући симболе које су знали (35%);

- Сарадња са логопедом установе који је одржао кратку активност и поклонио нам дидактичку игру за развој предвештина писања (15%);
- Не остварујем сарадњу са колегама/стручним сарадницима/представницима локалне заједнице (10%).

Пети задатак је гласио: ***Испитати начине на које васпитачи укључују децу у структурирање простора који ће бити подстицајан за развој предвештина ране писмености***, а према добијеним резултатима можемо констатовати да је хипотеза која је дефинисана у складу са задатком потврђена. Наиме, када упоредимо одговоре васпитача који се тичу укључивања родитеља, као и сарадње са колегама, представницима локалне заједнице, по питању укључивања деце у стварање подстицајне средине за развијање ране писмености, није било васпитача који су као свој одговор дали да деца нису. Скоро сви васпитачи (80%) су навели да су деца увек укључена у стварање подстицајне средине за развијање ране писмености и само четири васпитача (20%) су истакла да су деца ретко укључена.

Такође, одговори до којих смо дошли у оквиру овог задатка, а по питању начина укључивања деце у стварање подстицајне средине за развијање ране писмености, су следећи:

- Децу укључујем кроз активности у којима они самостално, као и уз нашу асистенцију/помоћ, израђују дидактичка средства за развијање ране писмености (55%);
- Деца су укључена тако што, кроз заједнички рад са васпитачима, а на основу теме пројекта, израђују постере са симболима и постављају их на видљиво место које ће их упућивати и подстицати њихово интересовање за развијање ране писмености (45%).

Шести, уједно и последњи задатак истраживања је гласио: ***Утврдити начине на који су родитељи укључени у стварање подстицајног окружења за развој предвештина ране писмености***. Највећи број васпитача (45%) истакао да родитеље укључују кроз давање предлога и идеја о начинима преуређивања литерарне просторне целине, као и кроз обезбеђивање потребних средстава (књиге, сликовнице, часописи...) (30%). Нешто мањи број васпитача (20%) родитеље укључује кроз доношење

аутентичних предмета који ће подстаћи развој предвештина читања и писања и само два васпитача (10%) су истакла да не укључују родитеље.

9. Креирање подстицајне средине за развој ране језичке писмености кроз приказ пројекта *Чаробна књига*

Циљ истраживања које смо спровели је био да се истражи улога васпитача у стварању подстицајног физичког окружења за развијање ране језичке писмености. Резултати до којих смо дошли кроз истраживање, подстакли су нас да спроведемо и пројекат кроз који ћемо додатно да прикажемо, опишемо и утврдимо улогу васпитача у стварању подстицајне средине за развој ране језичке писмености. Кроз приказ пројекта *Чаробна књига*, видљива је улога васпитача у креирању подстицајне средине за развој језичке писмености, а под чим се подразумевају следеће улоге: обогаћивање литерарне просторне целине бројним средствима и материјалима који подстичу развој ране писмености, уношење одговарајућих књига, сликовница, постера, обезбеђивање аутентичних средстава која помажу развој језичке писмености (писаћа машина, тастатура), подстицање родитеља да се укључе у пројекат и уважавање њихових идеја и сугестија (израда полица од дрвених гајбица за литерарну просторну целину, односно библиотеку), проналажење адекватних извора у оквиру локалне заједнице који ће помоћи да деца усвоје предвештине ране писмености (штампарија, библиотека, књижара...) и приметна је улога васпитача у подстицању деце да се укључе у структурирање простора и то кроз израду бројних дидактичких средстава која ће им омогућити усвајање предвештина ране писмености.

Пројекат је започет тако што је девојчица Николина донела књигу у вртић и предложила да је васпитачица прочита како би сва деца чула приче из ње. После доручка читамо књигу, а након тога деца започињу разговор:

Деспот: „Моја омиљена књига је о свемиру, она је баш дебела! Имам и албум са сличицама, то је као књига, али је много тањи!“

Нађа: „Ја волим књиге искакалице!“

Богдан: „Ја имам књигу о аутима и она свира!“

Лела: „Ја знам да правим књиге.“

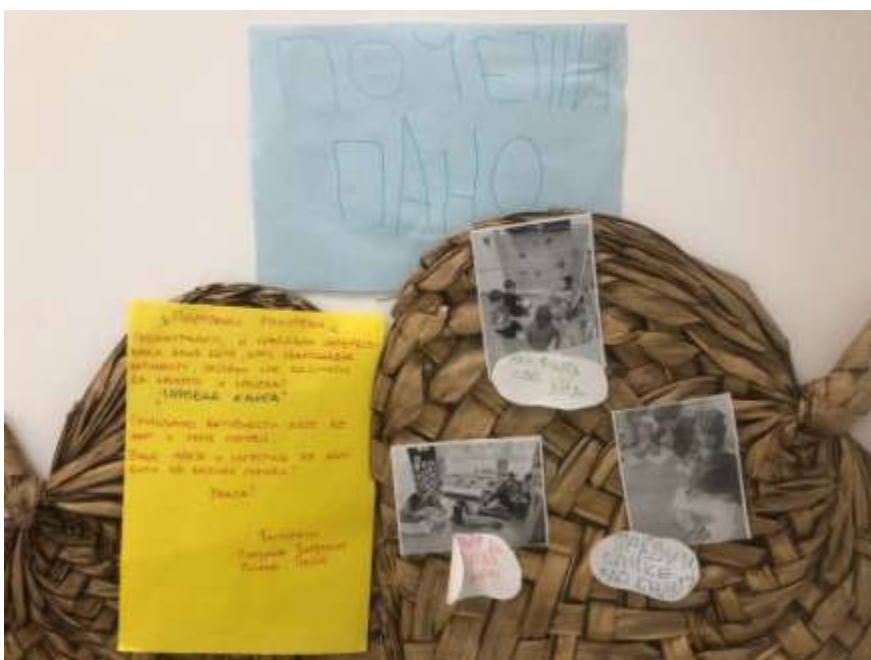
На наговор остале деце, Лела узима папир и лепак и показује деци како прави књигу. Деца јој се прикључују и почињу да праве књиге.

Слике бр. 1, 2. Израда књиге

Андреа: „Ово је баш лако, можемо сваки дан на направимо по једну.“

То нас подстиче да са децом уђемо у пројекат *Чаробна књига* и истражимо оно што их интересује у вези тога. Од деце сазнајемо шта их занима.

Слика бр. 3. Почетни пано

Простор у нашој соби допуњујемо разним књигама које доносе деца и родитељи. Пишемо писмо и одлазимо у школску медијатеку где разгледамо, прелиставамо и коментаришемо књиге које проналазимо.

Слике бр. 4,5. *Посета школској медијатеци*

Како смо литерарну просторну целину обогатили бројним књигама, може се потврдити улога васпитача у обогаћивању литерарне просторне целине кроз уношење сликовница, књига, енциклопедија, постера, као и разноврсних средстава и материјала који подстичу развој ране писменост. Књиге су биле различитих величина, дебљина, облика, тежина и посматрали смо дечје реакције.

Павле: „Ова књига је много стара, а и слова се једва виде.“

Филип: „Та књига има сто година!“

Константин: „Видиш, Слађо, ови путују брзим возом.“

Слика бр. 6. *Богаћење литерарне просторне целине књигама*

Како смо приметили да нам треба више простора за наше књиге, договарамо се од чега и како да направимо полице за нашу малу библиотеку.

Ива: „Код моје маме на послу има гајбица, можемо од њих да направимо полице.“

Ивина мама нам већ следећег дана доноси гајбице. Ива предлаже да их обојимо и причврстимо за зид.

Слика бр. 7. Припреме за израду полице за библиотеку

Одређујемо место где ће бити полице и позивамо мајстора да нам помогне.

Слика бр. 8. Процес израде полице за библиотеку

Уређујемо нашу библиотеку пакујући књиге на полице. Игорова мама нам помаже. Са децом се договарамо о правилима понашања која се морају поштовати када се књиге користе.

Мила: „Морамо бити пажљиви са књигама, и увек их слагати на место.“

Огњен: „Када окрећемо листове полако, нећемо поцепати књигу.“

Николина: „Кад пођемо кући књиге морамо оставити на своје место јер оне су срећне када их чувамо и читамо.“

Одговор на Богданово питање „Какве све књиге могу бити?“ тражимо у градској библиотеци. Писменим путем обратили смо се руководству градске библиотеке и затражили да нас приме. Током писања писма/молбе, сва деца су једнако учествовала, примењујући симболе које су претходно усвојили и симболе који су им од раније познати. Ово уједно потврђује улогу васпитача у остваривању сарадње са представницима локалне заједнице у циљу стварања окружења које је подстицајно за развој предвештина ране писмености.

Слика бр. 9. Писање писма градској библиотеци

Слике бр. 10, 11. *Посета градској библиотеци*

После разговора са љубазном библиотекарком, деца су нашла занимљиву причу и тражила да им прочитамо. У библиотеци смо сазнали да читаоци који узимају књиге имају чланску карту. Библиотекарка нам их је показала и ми смо се договорили да направимо наше чланске карте када се вратимо у вртић, које ћемо користити у нашој библиотеци- простору који смо заједно формирали.

Слике бр. 12,13. *Деца праве чланске карте за библиотеку*

Одговор на питање када је настала и како је изгледала прва књига тражимо на интернету и гледамо путем пројектора. Презентацију *Историја књиге* представила нам је библиотекарка Снежана Петрановић.

Слика бр. 14. Гледање презентације *Историја књиге*

Пошто смо сазнали да су људи пре проналаска папира писали на дрвеним и глиним плочицама договоримо се да и ми испробамо ту технику писања. У договору са родитељима набавили смо потребан материјал и обогатили нашу литерарну просторну целину, односно библиотеку, у којој смо дрвеним штапићима цртали и писали по глини, док смо по дрвеним површинама писали пепелом. Приметна је улога васпитача у подстицању деце да се укључе у структурирање простора и то кроз израду бројних дидактичких средстава која ће им омогућити усвајање предвештина ране писмености.

Слике бр. 15, 16. Писање по глини и дрвеним површинама

Такође, деца од куће доносе бројне материјале које уносимо у литерарну просторну целину и које користимо за писање, чиме подстичемо развој језичке писмености. Мина нам доноси перушке које умачемо у туш и пишемо, а Нађа циглу и угаљ. Павле нам доноси кору од дрвета на којој пише фломастером.

Слике бр. 17, 18, 19. Писање перушкама, циглом и угљем

Од наше библиотекарке сазнали смо да се место где се штампају књиге зове штампарија. Договарамо се да деца питају родитеље да ли у нашем граду има штампарија, и ако има, где се налази како би смо је посетили. Следећег дана Деспотов тата нас обавештава да његов друг има штампарију и нам је заказао посету. Направили смо мапу која ће нас одвести до штампарије и написали питања која нас интересују у вези са штампањем књига. Такође, деца су самостално написала и назив мапе, користећи симболе које су усвојили.

Вук: „ Од чега се прави папир за књиге?“

Филип: „ Једва чекам да видим каква је то машина што штампа књиге.“

Слика бр. 20. Израда мапе

Слика бр. 21. Посета штампарији As elektronik

Највећи утисак на децу је оставила огромна ролна папира и *путујућа* трака, као и машина на којој радник показује како се штампају слике и слова у боји, праве фасцикле... Нађа је интересовало коме дају књиге које направе. Радник је рекао да их носе у продавнице које се зову књижаре и да тамо можемо да их купимо. Зато се касније и одлучујемо да посетимо књижару.

Слика бр. 22. Посета књижари Азбука

По повратку у вртић, а на предлог деце правимо књиге: *Књига наших рецепата, Животињски свет, То смо ми, Нежива и жива природа, Прича у сликама, Шљокичаста књига*. Качимо наше књиге на пано у соби и деца их свакодневно прелиставају, што им пружа могућност да се упознају са различитим симболима, да их усвоје и касније примене у писаном говору.

Слике бр. 23, 24, 25. *Израда књига*

Путем интернета и мобилног телефона истражујемо поступак рециклаже. Опремамо нашу библиотеку (литерарну просторну целину) рециклажним материјалима и од њих, поред књига, настају и илустроване приче, а уз помоћ васпитача и прва словарица.

Слика бр. 26. *Израда словарице од рециклираног материјала*

Одабраним фотографијама и дечијим исказима и цртежима богатимо садржај нашег процесног паноа.

Слика бр. 27. Процесни пано

Интересовало нас је ко још пише приче и песме. Сазнали смо да су то песници и писци. У госте смо позвали песникињу Снежану Црногорчевић. Испричала нам је како смишља песме и заједно са њом смо смислили песму под називом *Књига*. Песму *Књига* желели смо да одштапамо и истакли смо је у литералну просторну целину. Деца су учествовала у процесу, усвајала текст песме понављајући више пут текст са васпитачем. Друга деца су се издвојила и преписивала текст песме на свој начин.

Слика бр. 28. Писање текста песме *Књига*

Од Васине маме добијамо писаћу машину на поклон. Уносимо је у литерарну просторну целину и показујемо деци као се машина користи. Деца разгледају и уочавају слова на машини, те нека именују, док су за слова која не препознају била заинтересована да сазнају која су то слова и које речи почињу тим словом.

Слика бр. 29. Уношење писаће машине у литерарну просторну целину

Писаћа машина је подстакла децу да на папериће испишу слова која знају, те да исписане папире залепе на тастатуру за компјутер која се већ налазила у литерараној просторној целини. Ова активност је била помало тешка, узимајући у обзир да су на тастатури латинична слова, а на писаћој машини ћирилична. То је уједно била прилика да деца сазнају да постоје два писма: ћирилично и латинично, те су проналазила и подударност у словима и самостално дошла до закључка која слова се исто пишу и на ћирилици и на латиници (а, м, о, е, т, ј).

Слика бр. 30. Лепљење слова на тастатуру

Коста: „Та слова је измислио Вук Караџић“. Он је из Тршића, ја тамо живим.“

Игор: „У Тршићу је много лепо, има Вукова кућа. Хоћемо ли ићи да је видимо?“

Услед неадекватних услова не одлазимо у Тршић, већ посећујемо споменик Вуку Караџићу који се налази у нашем граду, објашњавамо деци његов значај и допринос.

Слика бр. 31. *Посета споменику Вуку Караџићу*

Мама Филипа М. се укључује и прослеђује нам путем Вибера њихову породичну фотографију из Тршића. Гледајући фотографију, девојчица Мила пита: ”Шта пише на том дрвету?”, васпитач чита и појашњава деци значај и значење народних умотворина које је Вук Караџић такође прикупљао у народу.

Слика бр. 32. *Породична фотографија из Тршића*

Завршетак пројекта обележавамо тако што другарима из друге групе путем пројектора презентујемо сегменте из нашег пројекта путем кратког филма.

Слика бр. 33. Завршетак пројекта

ЗАКЉУЧАК

Васпитно-образовни рад са децом у години пред полазак у школу у домену подстицања развоја говора и развоја ране писмености усмерен је на: развој комуникативних способности детета: способност служења говором у разноврсним ситуацијама, вештине комуницирања, способност комуникативног слушања; развијање интересовања и увођење детета у свет писане речи: свест и знања о језику; упознавање и тумачење различитих текстова; графичку припрему на елементарном нивоу; неговање говорних стваралачких способности детета; овладавање вештинама коришћења различитих медија.

Приликом увођења детета у свет писане речи, неопходан је сталан рад са одраслима, и стога би и обострана заинтересованост- родитеља и васпитача, за сарадњу била од велике помоћи у раду са децом при овим активностима, које представљају основу за полазак у школу.

Боравком у средини која негује и развија богате и разноврсне односе, стицање искуства, која позива на истраживање и откривање деца добијају подстицај за развој и учење у свим областима. Кроз богате и различите облике интеракције дете добија подстицај за развој свих својих потенцијала.

Подстицајна средина за учење је она средина у којој се дете осећа добродошло. То је место које му обезбеђује сигурност, чист и топао простор и простор који опремом, материјалима и садржином утиче на развој свих аспеката дететове личности. На предшколском узрасту, детету је потребна средина која ће у њему изазвати жељу за истраживањем, откривањем, експериментисањем, као и потребу за развијање ране језичке писмености.

Циљ постојања литерарне просторне целине се огледа у подстицању деце да се заинтересују за писану и усмену реч, да заволе књиге, сликовнице. У литерарном центру деца обогаћују речник, развијају способност слушања и вербалну експресију, као и разумевање прочитаног текста, разумевање и предвиђање тока радње, развијају имагинацију, уче да препознају слова и речи.

Циљ истраживања које је спроведено је био да се истражи улога васпитача у стварању подстицајног физичког окружења за развијање ране језичке писмености. Популацију истраживања су чинили васпитачи запослени у Предшколској установи у „Бамби“, Лозница. Узорак је чинило 20 васпитача припремно-предшколских група.

Резултати до којих смо дошли указују на то да васпитачи сматрају да подстицајно физичко окружење утиче на развој ране писмености деце предшколског узраста, као и да редовно обогаћују литерарну просторну целину, уносећи сликовнице, књиге, енциклопедије, постере, као и разноврсна средства и материјале који подстичу развој ране писменост. Такође, добијени резултати пружају увид у то која средства васпитачи најчешће уносе у литерарну просторну целину како би она била подстицајна за усвајање језичке писменост, а то су: словарице, сликовнице, фланалографе као и средства за графомоторичке активности.

Даља анализа добијених резултата потврђује и то да васпитачи у великој мери остварују сарадњу са колегама васпитачима, стручним сарадницима, као и представницима локалне заједнице у стварању окружења које је подстицајно за развој предвештина ране писмености. Између осталог, на основу одговора васпитача се може извести закључак да су и деца активно укључена у структурирање простора који ће бити подстицајан за развој предвештина ране писмености и то кроз израду бројних дидактичких средстава која ће им омогућити усвајање предвештина ране писмености.

Истраживање које смо спровели потврђује и укљученост родитеља у стварање подстицајне средине за усвајање језичких вештина кроз давање предлога и идеја о начинима преуређивања литерарне просторне целине, као кроз обезбеђивање потребних средстава (књиге, сликовнице, часописи...).

Такође, добијени резултати су имплицирали приказ реализације пројекта *Чаробна књига*, кроз који смо илустровали све значајне сегменте и улоге васпитача у креирању подстицајног окружења за развој језичке писмености, а које су потврђене истраживањем.

ЛИТЕРАТУРА

1. Будисављевић, Т. (2015). Како обликовањем окружења развијати сувремену курикулум. *Дијете, вртић, обитељ*, бр. 79, стр. 26-28.
2. Ваљан-Вукић, В. (2012). Просторно окружење као потицај за развој и учење дјецe предшколске доби. *Магистра Иадертина*, 7(1), 123-132.
3. Вранић, И. (2015). Концепција почетне писмености код деце предшколског узраста. *Годишњак Учитељског факултета у Врању*, књига VI, стр. 345-355.
4. Гргинич, М. (2007). Што петогодишњаци знају о писмености, *Живот и школа*, Осиек, 1/ 17:1-27.
5. Гријак, Ђ. (2007). *На прагу писменост*. Београд: Задужбина Андрејевић.
6. Глигоровић, М. (2013). *Клиничка процена и третман тешкоћа у менталном развоју*. Београд: Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију.
7. Грбић-Хрустић, А. (2013). Ређо искуства за развој сарадње у предшколским установама. У М. Маљковић (ур.), *Методички дани 2012: Компетенције васпитача за друштво знања*, (стр. 270-280). Кикинда: Висока школа струковних студија за образовање васпитача; Сремски Карловци: Факултет за менаџмент; Београд: Универзитет „Унион – Никола Тесла“.
8. Ивић, И. (2007). *Развојна мапа*. Београд: Креативни центар.
9. Каменов, Е. (1997). *Методика III*. Нови Сад: Одсек за педагогију Филозофског факултета у Новом Саду и Заједница виших школа за образовање васпитача Републике Србије.
10. Каменов, Е. (1988). *Методика васпитно-образовног рада с предшколском децом*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
11. Каменов, Е. (1990). *Предшколска педагогија*, Књига прва. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
12. Клеменовић, Ј., Терзић, Д. (2013). Рана писменост из перспективе учитеља и васпитача. *Нова школа*, бр. 1, стр. 281-299.
13. Копас Вукашиновић, Е. (2010). Улога васпитача, учитеља и родитеља у припреми деце за писање. *Педагогија*, бр. 2, стр. 316–326.
14. Милатовић, В. (1998). *Методика наставе почетног читања и писања*. Београд: Наука.
15. Митровић, М. (2010). Концепција писмености у букварима и почетницима. *Педагогија*, LXV, 2, стр: 183- 193

16. Млинаревић, В. (2004). Вртићно окружење усмјерено на дијете. *Живот и школа*, бр. 11, стр. 112-119.
17. Николић, М. (2009). Подстицање развоја свести о синтакси код деце предшколског узраста. *Зборник Института за педагошка истраживања*, 41, 2, стр. 437-460.
18. Николић, М. (2010). Развојни ток синтаксичке свести код деце узраста 5-9 година. *Педагошка стварност*, 56, 7-8, стр. 681-694.
19. Николић, М., Миленковић, С. (2019). Предлог програма за подстицање развоја предвештина читања у предшколској установи. *Иновације у настави*, XXXII, бр. 1, стр. 125-128.
20. Павловић-Бренеселовић, Д., Крњаја, Ж. (2017). *Калейдоскоп: основе диверсификованих програма предшколског васпитања и образовања*. Београд: Институт за педагогију и андрагогију.
21. Павловић-Бренеселовић, Д., Крњаја, Ж., Бацковић, С. (2022). *Водич за уређење простора у дечјем вртићу: простор у складу са Основама програма ПВО „Године узлета“*. Београд: Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.
22. Пешикан, А., Антић, С. (2012). *Учење и развој на раним узрастима*. У А. Буцал (ур.), Стандарди за развој и рано учење деце раних узраста у Србији (стр. 85-108). Београд: Институт за психологију Филозофског факултета Универзитета у Београду.
23. Продановић, С., Живановић, С., Вуковић, Б. (2023). Интегрисаност аспеката дјечијег развоја и улоге васпитача у пракси. *Образовање и васпитање*, XVIII, бр.19, стр. 33-48.
24. Слуњски, Е. (2006). *Стварање предшколског курикулума у вртићу- организација која учи*. Загреб: Мали професор; Висока учитељска школа у Чаковцу.
25. Стојановић, А. (2013). *Основи педагогије јасленог узраста*. Вршац: Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Палов“.
26. Шаин, М., Чарапић, С. (2012). *Корак по корак 3*. Београд: Креативни центар.
27. Шаин, М., Чарапић, С. (2014). *Корак по корак 4*. Београд: Креативни центар.
28. Шаин, М., Чарапић, С. (2016). *Корак по корак 5. Припрема деце за полазак у школу- водич за васпитаче и родитеље*. Београд: Креативни центар.

ПРИЛОЗИ

Прилог бр. 1, Упитник за васпитаче

Поштовани/а,

циљ овог упитника је да утврдимо Ваше мишљење о утицају подстицајне средине на развој ране писмености, као и Вашу улогу у креирању подстицајне средине. Молимо Вас да одговорите на сва питања, заокруживањем слова испред одговора који одговара Вашем мишљењу. Упитник је анониман.

Унапред Вам захваљујемо на сарадњи!

1. Контекст и стимулативна средина важни су за развијање ране писмености код деце (заокружите само један од одговора):

- а) да, у великој мери
 - б) доприносе развијању ране писмености, али је улога васпитача, друге деце и родитеља једнако важна
 - в) у мањој мери доприносе у поређењу са улогом васпитача, друге деце, родитеља
 - г) нису уопште важни
 - д) _____
- (нешто друго: напишите своје виђење уколико се разликује од понуђених одговора)

2. Наведите Ваше поступке у процесу обезбеђивања стимулативне физичке средине за развијање језичке писмености.

3. Које садржаје користите да би децу заинтересовали за развој предвештина читања и писања?

- а) језичке игре
 - б) читање бајки и прича
 - в) сликовнице
 - г) _____
- (нешто друго наведите)

4. Које средства уносите у литерарну просторну целину и уједно примењујете у развојању предвештина читања и писања?

- а) словарице
 - б) сликовнице
 - в) фланелографе
 - г) аудиовизуелна средства
 - д) реквизите за моторичке активности (лопте, палице...)
 - ђ) средства за графомоторичке активности
 - е) _____
- (нешто друго, наведите)
- (могуће је дати највише два одговора)

5. Како бисте у најкраћем изразили своју улогу у подстицајима детета да развија рану писменост?

- а) веома битна
- б) најважнија
- в) пропратна
- г) само једна од карика у ланцу оних који се баве дететом

6. У којој мери остварујете сарадњу са другим колегама, стручним сарадницима и представницима локалне заједнице, а у циљу стварања окружења које је подстицајно за развој предвештина ране писмености?

- а) у великој мери
- б) делимично
- в) не остварујем

7. Уколико је Ваш одговор на претходно постављено питање потврдан, молимо Вас да нам наведете један пример из праксе који потврђује сарадњу са колегама/стручним сарадницима/представницима локалне заједнице, а у циљу стварања окружења које је подстицајно за развој предвештина ране писмености.

а)

б) не остварујем сарадњу са колегама/стручним сарадницима/представницима локалне заједнице

8. На који начин су родитељи укључени у структурирање простора који ће бити подстицајан за развој предвештина читања и писања?

- а) кроз давање предлога и идеја о начинима преуређивања литерарне просторне целине
- б) кроз обезбеђивање потребних средстава (књиге, сликовнице, часописи...)
- в) кроз доношење аутентичних предмета који ће подстаћи развој предвештина читања и писања
- г) родитељи нису укључени
- д) _____
(нешто друго, наведите)

9. У којој мери укључујете децу у стварање подстицајне средине за развијање ране писмености?

- а) деца су увек укључена у стварање подстицајне средине за развијање ране писмености
- б) деца су ретко укључена у стварање подстицајне средине за развијање ране писмености
- в) деца нису укључена у стварање подстицајне средине за развијање ране писмености

10. Молимо Вас да нам опишете начине на које су деца укључена у стварање подстицајне средине за развијање ране писмености.

а)

б) деца нису укључена у стварање подстицајне средине за усвајање предвештина ране писмености

Прилог бр. 2, Списак слика

Слика бр. 1. *Израда књиге*

Слика бр. 2. *Израда књиге*

Слика бр. 3. *Почетни пано*

Слика бр. 4. *Посета школској медијатеци*

Слика бр. 5. *Посета школској медијатеци*

Слика бр. 6. *Богађење литерарне просторне целине књигама*

Слика бр. 7. *Припреме за израду полице за библиотеку*

Слика бр. 8. *Процес израде полице за библиотеку*

Слика бр. 9. *Писање писма градској библиотеци*

Слика бр. 10. *Посета градској библиотеци*

Слика бр. 11. *Посета градској библиотеци*

Слика бр. 12. *Деца праве чланске карте за библиотеку*

Слика бр. 13. *Деца праве чланске карте за библиотеку*

Слика бр. 14. *Гледање презентације Историја књиге*

Слика бр. 15. *Писање по глини и дрвеним површинама*

Слика бр. 16. *Писање по глини и дрвеним површинама*

Слика бр. 17. *Писање перушкама, циглом и угљем*

Слика бр. 18. *Писање перушкама, циглом и угљем*

Слика бр. 19. *Писање перушкама, циглом и угљем*

Слика бр. 20. *Израда мапе*

Слика бр. 21. *Посета штампарији As elektronik*

Слика бр. 22. *Посета књижари Азбука*

Слика бр. 23. *Израда књига*

Слика бр. 24. *Израда књига*

Слика бр. 25. *Израда књига*

Слика бр. 26. *Израда словарице од рециклираног материјала*

Слика бр. 27. *Процесни пано*

Слика бр. 28. *Писање текста песме Књига*

Слика бр. 29. *Уношење писаће машине у литерарну просторну целину*

Слика бр. 30. *Лепљење слова на тастатуру*

Слика бр. 31. *Посета споменику Вуку Караџићу*

Слика бр. 32. *Породична фотографија из Тришића*

Слика бр. 33. Завршетак пројекта

Прилог бр. 3, Списак табела

Табела бр. 1. Утицај стимулативне средине за развијање ране писмености

Табела бр. 2. Поступци васпитача у обезбеђивању стимулативне средине за развијање језичке писмености

Табела бр. 3. Садржаји који подстичу децу на развој предвештина ране писмености

Табела бр. 4. Средства у процесу развијања предвештина читања и писања

Табела бр. 5. Улога васпитача у подстицању деце да развију рану писменост

Табела бр. 6. Остваривање сарадње у циљу стварања окружења које је подстицајно за развој предвештина ране писмености

Табела бр. 7. Пример сарадње у циљу стварања подстицајног окружења за развој предвештина ране писмености

Табела бр. 8. Укљученост родитеља у структурирање подстицајног окружења за развој предвештина читања и писања

Табела бр. 9. Укљученост деце у стварање подстицајне средине за развијање ране писмености

Табела бр. 10. Начини на које су деца укључена у стварање подстицајне средине за развијање ране писмености

Прилог бр. 4, Списак графикана

Графикон бр. 1. Утицај стимулативне средине за развијање ране писмености

Графикон бр. 2. Поступци васпитача у обезбеђивању стимулативне средине за развијање језичке писмености

Графикон бр. 3. Садржаји који подстичу децу на развој предвештина ране писмености

Графикон бр. 4. Средства у процесу развијања предвештина читања и писања

Графикон бр. 5. Улога васпитача у подстицању деце да развију рану писменост

Графикон бр. 6. Остваривање сарадње у циљу стварања окружења које је подстицајно за развој предвештина ране писмености

Графикон бр. 7. Пример сарадње у циљу стварања подстицајног окружења за развој предвештина ране писмености

Графикон бр. 8. Укљученост родитеља у структурирање подстицајног окружења за развој предвештина читања и писања

Графикон бр. 9. Укљученост деце у стварање подстицајне средине за развијање ране писмености

Графикон бр. 10. Начини на које су деца укључена у стварање подстицајне средине за развијање ране писмености